

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

Bakalářská práce

Souvislost hodnotové orientace a wellbeingu studentů vysokých škol

Vypracoval: Jiří Mareš
Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Mrhálek, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma souvislost hodnotové orientace a wellbeingem u studentů vysokých škol jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Jiří Mareš

Tímto bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. Tomáši Mrhálkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

V teoretické části bakalářské práce je stručně zmapován historický vývoj hodnot a wellbeingu jako takových v psychologii.—Jelikož se práce zaměřuje na hodnoty a wellbeing studentů, jsou poznatky zde uvedené vztaženy mimo obecnou rovinu i na adolescenty a mladé dospělé. Dále popisuje psychologické konstrukty hodnotu a wellbeing tak jak je k nim přistupováno na základě východisek využitých v užívaných standardizovaných metodách a obecně budou tyto pro účely práce definovány.

Empirická část práce se zabývá souvislostí mezi výsledky dotazníků SWLS (satisfaction with life survey), PVQ (portrait value questionnaire) a PWBS (psychological wellbeing survey). Výzkumný vzorek tvoří $N = 195$ respondentů z univerzit po celé ČR z různých fakult. Cílem práce je zjistit rozdílnosti v hodnotové orientaci a míře wellbeingu u studentů různých vysokých škol a různých studijních oborů a objevit případnou korelaci mezi určitou hodnotami a wellbeingem.

Klíčová slova: wellbeing, hodnotová orientace, PVQ, SWLS, PWBS

Abstract

In the theoretical part of this bachelor's thesis, the historical development of values and well-being as a construct in psychology is briefly described. The thesis focuses on the values and well-being of university students and the findings presented here are also related to adolescents and young adults beyond the general level. Furthermore, it defines the psychological constructs of value and well-being as they are approached in theories used in standardized methods, and in general these will be defined for the purposes of the work.

The empirical part of the work tries to find out any connection between the results of the SWLS (satisfaction with life survey), PVQ (portrait value questionnaire) and PWBS (psychological well-being survey) questionnaires. The research sample consists of N = 195 respondents from universities across the Czech Republic from various faculties. The aim of the thesis is to find out the differences in value orientation and the level of well-being among students of different universities and different fields of study and to discover a possible correlation between certain values and well-being.

Keywords: wellbeing, value orientation, PVQ, SWLS, PWBS

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Hodnota.....	8
2.1	Vymezení pojmu hodnota	9
2.2	Proces internalizace hodnot.....	10
2.3	Typologie hodnot	12
2.3.1	Sprangerova typologie	12
2.3.2	Rokeachova typologie	14
2.3.3	Schwartzova typologie	16
2.3.4	Schwartzovy hodnoty	18
3	Wellbeing.....	24
3.1	Vymezení pojmu wellbeing	25
3.2	Psychologický wellbeing	27
3.3	SWB – subjektivní well-being	29
3.4	Prediktory wellbeingu	30
4	Empirická část.....	32
4.1	CÍLE PRÁCE	32
4.2	Využité metody	32
4.3	Výzkumný soubor	33
4.3.1	Deskripce výsledků jednotlivých testových metod.....	35
4.4	VO1	37
4.5	VO2	40
5	Diskuse.....	43
6	Závěr	45
7	Seznam použité literatury	46

1 Úvod

Hodnoty jsou jako takové po většinu historie Psychologie jako samostatné vědní disciplíny zanedbávány jedněmi a vyzdvihovány druhými. Přesto jsou s námi odnepaměti a ve filosofii jsou zmiňovány již ve starověkém Řecku, kde Platón hodnoty vyzdvihuje nejen ve svých idejích. Dnes jsou hodnoty uznávány jako zásadní pro tvorbu cílů každého z nás a tím pádem nabývají na váženosti. Wellbeing byl oproti tomu dlouhou dobu relativně zanedbávané téma z důvodu obtížné uchopitelnosti. Na základech řeckých pojmů hédonismus a eudaimonie vznikají dvě větve zkoumání wellbeingu člověka, které se zaměřují na wellbeing z pohledu afektivity nebo kognitivního hodnocení vlastního života.

Myšlenka na spojení hodnot a wellbeingu není nová a již několik autorů se jí zabývalo a ptají se, zda lidé s konkrétními hodnotami vykazují odlišné hodnoty wellbeingu než jiní. Často v ohledu na materiální hodnoty. Několik málo odpovědí na tuto otázku se mi podařilo získat v průběhu tvorby této práce, stejně jako se mi podařilo dohledat předchozí výzkumy, které mohou zakomponovat do následné diskuse. Hodnoty člověka každodenně provázejí při rozhodování, ale i podvědomě určují jeho chování, přičemž wellbeing jako takový bývá velmi často skloňován v rámci pracoviště, případně spokojenosti v rodinném životě a mezilidských vztazích obecně a charakterizuje, jak jednotlivec z různých hledisek prožívá svůj život a hodnotí ho. Tedy se nabízí, že tyto dva konstrukty jsou určitým způsobem provázané.

V teoretické části práce jsou konstrukty hodnota a wellbeing definovány z pohledů různých, momentálně uznávaných autorů a zároveň je velmi stručně popsán jejich vývoj. Zmíněny jsou způsoby internalizace hodnot a prediktory wellbeingu pro nastínění toho, jaké faktory mají na tyto dva konstrukty týkající se člověka vliv. Stejně tak je rozpracováno základní rozdělení typologií hodnot a různé přístupy k wellbeingu.

V empirické části sběr dat probíhá za pomoci tří dotazníků, Schwartzovo PVQ (portrait value questionnaire) a Dienerovo SWLS (satisfaction with life scale) a PWBS (psychological wellbeing scale) podle Ryffové na vzorku studentů z vysokých škol napříč Českou republikou. Mimo zjišťování možných korelací mezi hodnotami a wellbeingem jako takovými se práce pokouší zaměřit i na rozdílnosti mezi studenty na základě pohlaví, věku a dalších demografických údajů.

2 Hodnota

Jak již bylo zmíněno v úvodu, otázky hodnot provází lidstvo již od starověku. Axiologie, filosofická disciplína zabývající se hodnocením a hodnotami byla již od počátku často skloňována v oborech jako je etika, estetika či právo. Filosofie hodnot, axiologie, bývá mnohdy považována za praktickou, ač tomu bývalo v novověké vědě, která se mnohdy pokusila své obory redukovat na čistě objektivní, čímž se pokoušela napodobit přírodní vědy a jejich exaktnost, opakem. Jak píše Dorotíková (1998) novověká pozitivistická věda se jim tedy často pro jistotu vyhýbala.

Při pátrání po bližší definici hodnot narazíme na zástupce novokantovské filosofie, Windelbanda (1904) a Rickerta (1913), podle kterých jsou hodnoty „pravdivé“ i mimo objekty, jimž je jako atributy připisujeme. Existují tedy jako takové mimo prostor a čas (krása, dobro...). Jsou samostatně existující, transcendentní a nezávislé na lidské vůli. Normy ležící nad veškerým jsoucnem. Pomocí hodnot také vymezují kulturu vůči přírodě. Ta je totiž podle nich ovládána kauzální nutností, kdy vše funguje samo od sebe a výsledek je na základě faktorů, které lze pomocí přírodních věd objasnit, vždy stejný. Naproti tomu ve společnosti se projevují hodnoty, přání a vůle. I podle Münsterberga (1921) je příroda takzvaně „Wertfrei“ tedy bezhodnotová.

Münsterberg (1921) však míní, že hodnoty je nutné vždy vztáhnout k člověku, subjektu. Hodnoty bral jako všeobecné kritérium, které je všeobecně chtěné a jako hodnotu označil jednoduše i to, o co usilujeme. Na něj, řekl bych navazuje Max Scheler (2003), který uvádí, že hodnoty jsou jakési zvláštní kvality, které se mohou vázat na různé věcné nositele. Tito nositelé tedy disponují hodnotou. Nicméně nutno podotknout, že i tato hodnota je relativní, lépe řečeno cítěna relativně v momentě, kdy záleží na pohledu hodnotitele. Věc tedy stále může být všeobecně hodnotná i když jedinec danou hodnotu uznávat nemusí (Dorotíková, 1998).

Podoba hodnot je dle Schelera (2003) absolutní, nicméně v reálném prostředí se stává relativní kvůli individuální zkušenosti. Jsme tedy nuceni hodnotu označit za intelektový konstrukt, a nikoliv transcendentní ideu, která existuje nehledě na kulturu a člověka z důvodu ztráty veškeré subjektivní významnosti ve chvíli, kdy daná hodnota není v konkrétním prostředí rozpoznána jako smysluplná, mající významu.

2.1 Vymezení pojmu hodnota

„Hodnota není nic jiného než smysluplné jsoucno vyjádřené, jako by šlo o něco samostatného.“ (Dorotíková, 1998, str. 31)

Perry (1954) vyjadřuje hodnotu jako vlastnost objektů a říká, že jakýkoliv objekt nabývá hodnoty v momentě, kdy se stane předmětem libovolného zájmu (interest). Morris (1956) se pro účely výzkumu pokouší shrnout významy, které tento konstrukt nese. První odkazuje na tendence člověka preferovat jedno nad druhým, tedy upřednostňovat konkrétní typ chování za určitých podmínek. Druhý říká, že hodnotu můžeme vztahovat k preferovanému chování, které se řídí předpokladem očekávaného výstupu jednání. Třetí definice odkazuje na požadovaný stav. Příkladem jest diabetik, který za účelem svého dobrého zdraví nasadí dietu, která je tedy preferovaná i přesto, že jídlo samotné by jedinec nepreferoval.

Nakonečný (1996) ve své knize Motivace lidského chování popisuje krátce hodnoty jako emociogenní pojetí dobra, které se stávají součástí sebepojetí, a přitom působí jako motivy jeho obrany. Díky nim si člověk ověřuje, zda je tím, kým být chce. Důležitá je hierarchická organizace, kdy v případě konfliktu hodnot člověk zvolí výše postavenou.

V případě nahlédnutí do psychologického slovníku (Sillamy, 2001, str. 72) najdeme definici: „Hodnota je cena, kterou pro nás má předmět nebo osoba.“ Pojem hodnoty je subjektivní, je tedy rozdílný v závislosti na daném jedinci a konkrétní situaci. Pro ilustraci je v definici uveden příklad muže na poušti, pro kterého má voda vyšší hodnotu než diamant. „Rozlišujeme různé hodnoty: biologické (zdraví), ekonomické (hmotné), morální (čest), náboženské (posvátnost), estetické (krása) atd., ale pouze prostřednictvím afektivity a v intersubjektivitě si člověk skutečně uvědomuje svět konkrétních hodnot.“ (Sillamy, 2001, str. 72) Je zde mimo jiné uveden příklad dítěte, o kterého v jednom případě rodiče nejeví zájem a v druhém má jistotu, že ho milují. Dopadem je vnímání vlastní hodnoty dítětem, která se odráží od chování nejbližších k němu samému.

S další definicí přichází Hofstede (1980), který říká, že hodnoty jsou širokými tendencemi preferovat určité stavy věcí nad jinými. Podle Kluckhorna (1951) však hodnota není pouhou preferencí, ale preferencí, která je považována za ospravedlněnou morálně, racionálně nebo esteticky. I ve chvíli, kdy hodnota zůstane implicitní, chování, kterého se týká získává se stává žádoucím, tedy je považováno za „správné“, a nikoliv pouze požadovaným. Dále říká, že hodnoty nejsou konkrétními cíli jednání, ale spíše aspekty těchto cílů, kritériem, které se podílí na výběru cílů.

Hofstede (1980) rozlišuje hodnoty od postojů pomocí následující definice: Přístup je relativně trvalé uspořádání přesvědčení, které se týká určitého objektu nebo situace a je predispozicí k jednání preferovaným způsobem (Rokeach, 1972; citováno v Hofstede, 1998). Hofstede (1998) se ve své práci snaží tyto konstrukty rozlišit a ověřit, že jsou odlišnými konstrukty. To potvrzuje a říká, že závisí na odlišných faktorech, totiž postoj označuje, jak člověk cítí danou situaci a naproti tomu hodnoty označují stav věcí, jaký by člověk preferoval.

Koncept hodnot byl však již od svého vzniku důležitým faktorem v sociálních vědách, ale i psychologii nebo antropologii. Hodnoty byly stěžejní pro vysvětlení sociálních i osobnostních jevů. Jako takové jsou využívány pro charakteristiku kulturních a sociálních skupin, jednotlivců, jsou zkoumány změny v hodnotách, které tyto skupiny uznávají, v čase. Nakonec jsou využívány i pro vysvětlení motivací pro konkrétní postoje a jednání (Schwartz, 2012).

2.2 Proces internalizace hodnot

Fromm (2008) ve své knize Mít nebo být píše, že člověkem přijímané hodnoty jsou z velké části podmíněné sociokulturní situací země, ve které žije. Tvrdí, že jsme přímo ovlivňováni hodnotami svého okolí, které ona označuje dvěma možnými způsoby. Kultura, které pěstují touhu po majetku, a tedy vlastnický modus existování, se zakládají v jedné z lidských možností; kultura, ty, které pěstují modus bytí a sdílení, se zakládají v možnosti druhé.

Kluckhorn (1951) píše, že od mládí bývá uspokojována potřeba sociální gratifikace na základě vyhovění normám a hodnotám společnosti. Na tomto základě jedinec přijímá tyto standardy, které se stávají hodnotou, motivačním faktorem pouze tehdy, když se společenský standard stane internalizovaným. Hodnoty vznikají z potřeb a potřeby dále vytvářejí, případně tlumí. Některé potřeby vznikají z touhy po přežití skupiny, například potřeba integrace, jako požadavek sociálního systému. Jiné jsou vytvořeny kulturně bez odkazu na podmínky sociálního života, ač jsou podmíněny aspekty kultury. (etiketa stolování)

Sebedeterminační teorie (Deci et al. 1994) říká, že hodnoty zvnitřňují (stávají se vnitřními regulacemi namísto původních vnějších) dvěma způsoby, přičemž samotné zvnitřňování (internalizace) závisí z velké míry na sociálním kontextu. Prvním způsobem je introjekce, která je základem vnitřně kontrolované regulace chování, kdy jedinec hodnotu přijímá, ale neztotožňuje se s ní. Stává se tedy vnitřním pravidlem, které může být vynuceno např. pocitem viny nebo vlastního sebeocení. Integrované hodnoty jsou naproti tomu jedincem přijímány

a identifikuje se s nimi. Chování vychází přímo z jeho přesvědčení a je tedy sebedeterminováno. Je jím tedy chování přímo zaměřené na preferované způsoby chování a cíle, u kterého se nevyskytuje konflikt a případná tenze, jako u introjekce.

„K modifikaci hodnotového systému společnosti dochází na základě změněných společenských podmínek, a to jak materiálních, tak i duchovních. Pozitivní posun výrobních sil znamenající snazší uspokojení základních lidských potřeb a kulturní a duchovní rozvoj vyvolávají postupnou modifikaci hodnotového systému společnosti.“ (Sak, 2000, str. 37).

Sak (2000) dále říká, že mezi jedincem a společností a jejich hodnotovými orientacemi existuje přímý významný vztah, kdy jedinec si osvojuje strukturovaný hodnotový systém společnosti (zkušenost) a její reprodukci dále ovlivňuje společnost. Jedincova hodnotová orientace je tak vytvářena na základě přejímání hodnot společnosti a vlastní zkušenosti. Přenos hodnot může probíhat způsobem intencionálním, tedy výchovným působením (rodina, škola) nebo funkcionálním, kdy dítě nebo dospívající abstrahuje hodnoty z chování dospělých, což má často silnější vliv, jelikož dospívající nemá zájem být mentorován, nýbrž potřebuje mít pocit svobodné volby. To mimo jiné potvrzuje i výzkum (Karmakar, 2015), který určuje vztah mezi výchovou a internalizací morálních hodnot. Říká, že rodiče, kteří vůči adolescentům vytváří velký tlak a zaměřují se na dodržování jejich požadavků jsou vnímáni negativně, a to může bránit internalizaci hodnot, přičemž jejich hodnoty jsou regulovány vnitřně. Naopak v preadolescentním věku tato rodičovská kontrola může být vnímána pozitivně z důvodu potřeby rodičovské kontroly ve věku, kdy jejich hodnotová orientace není celkově utvořena a regulace jejich chování je více regulována externě, například vyhledáváním souhlasu a vyhnutí se nesouhlasu autority.

Tento přenos se uskutečňuje v průběhu života na základě měnícího se hodnotového pole, které je složeno ze subjektů, nacházejících se kolem jedince, se kterým se následně vyrovnává, tedy nepůsobí na každého stejným způsobem. Vzniká působením veškerých sociálních aktů, které mají svou hodnotovou složku a ve spojení s osobnostními predispozicemi jedince jeho hodnotový systém tvoří (Karmakar, 2015).

Sak (2000, str. 40) na základě toho vyvozuje: *„Hodnotový systém dítěte a dospívajícího není možné formovat nějakým přímým atakem na hodnotový systém, ale konstrukcí sociálního pole dítěte, a to takovým způsobem, že je vytvořeno hodnotové pole žádoucího charakteru, které bude vytvářet tlak na interiorizaci pozitivních hodnot.“*

Předpokládá se, že vývoj a změna hodnot v rámci života probíhá na základě základních modelů (Hnilica, 2007). Prvním je model střídání kohort, u kterého předpokládáme, že generace dané populace prochází stejnými životními etapami a událostmi ve stejném věku, ať si již představíme školní docházku nebo probíhající válku a předpokládá se, že jejich postoje a hodnoty budou v zásadě podobné. Můžeme brát v potaz dvě varianty, kdy první říká, že největší vliv mají ekonomické poměry a vzdělání a v dospělosti se hodnotová orientace výrazně nemění. Druhá říká, že hodnoty se vyvíjejí celý život, nicméně stále v rámci kohorty (generace). Důležitým faktorem jsou tedy sdílené zkušenosti a nikoliv zrání. Model v zásadě nevysvětluje změny celospolečenské.

Dalším modelem je model historických událostí, který předpokládá změnu hodnot kohort na základě významné historické události, která zasáhla buď pouze některé nebo všechny kohorty, ale v různém věku. Etapy životního cyklu se do tohoto modelu neberou v potaz, jelikož jimi prochází všechny kohorty (Hnilica, 2007).

Posledním je model interakce kohorty a historické epochy, který předpokládá, že historické události působí na různé kohorty různou intenzitou. Bylo například zjištěno (Rokeach & Ball-Rokeach 1989, v Hnilica, 2007), že největšímu počtu změn dochází u nejmladších respondentů a k nejmenšímu u nejstarších. Navíc se ukázalo, že některé hodnoty nepodléhají výrazné změně na základě odlišné periody nebo kohorty.

2.3 Typologie hodnot

2.3.1 Sprangerova typologie

Jedna z prvních typologií člověka, která se ve větší míře zaobírá hodnotami, je Sprangerova (1928) typologie. Ta rozlišuje šest typů člověka na základě jeho přístupu k životu (attitude), cílů, kterých se snaží dosáhnout. O využití typologie v praxi se pokouší Newcomb (1981) a snaží se získat odpovědi na výzkumnou otázku, zda lidé s podobným přístupem k životu, podle Sprangerovy typologie, jsou si více sympatičtí. Pomocí jejich seřazení podle důležitosti vzniká konkrétní „typ“ člověka, který můžeme porovnávat s jinými typy a docházejí mimo jiné k závěru, že seřazení důležitosti jednotlivých přístupů nekoreluje s osobnostními hodnotami na hladině významnosti $\alpha = 0.05$. Spranger (1928) ve své knize *Types of men* popisuje vyčerpávajícím způsobem následující orientace:

Typ teoretický

Tento typ si můžeme představit jako někoho, kdo zasvětil život svojí akademické práci. Je oddán hledání pravdy takovým způsobem, že ji redukuje o rozměr krásna nebo užitečnosti a jediným cílem jsou objektivní fakta. Jeho práce má být výtvorem objektivních znalostí, logiky a empirie, která přesahuje jeho samotného a je odrazem pravdy v jakémkoliv čase.

Hodnoty: pravda, vědění, moudrost

Typ ekonomický

Ekonomický typ je v zásadě ten, který si cení věcí, které mají užitek. V zásadě jde o takové, tvořící statky, ať již jde o majetek nebo jiné výhody, které původně jedinci umožní sebezachování, případně uspokojují jeho potřeby. Ekonomik se může teoretika zeptat, jak je možné nějakou znalost prakticky využít. V životě se může jednat jak o konzumenty, tak o ty, kteří aktivně tvoří pro zisk.

Hodnoty: užitečnost, požitek

Typ estetický

Spranger tento typ popisuje jako umělce, člověka, jehož motivace k činnosti vychází více z něho samého než z jeho okolí, jako je tomu u předchozích dvou typů. Charakteristikou estetického typu je cit, který je odpoután od racionálních faktorů a zakládá se na prožívání okamžiků nebo expresi vjemů. Takto rozlišuje dva subtypy: První, přijímající, který se až pasivně oddává působícím vjemům a druhý, aktivně tvořící ne pro užitek, nýbrž pro pouhý požitek tvoření nebo výsledku tvorby.

Hodnoty: krása, harmonie

Typ sociální

Hodnoty tohoto typu vychází z prosociálních činů, které ovšem nevycházejí z prostého ekonomického kalkulu, případně jiných, např. politických zájmů. Zájem takového člověka vychází z altruismu, ze stavění potřeb ostatních nad své vlastní a z vnitřních etických zásad, které mu přináší potěšení z „dobrých“ skutků. Tento sociální aspekt se projevuje obecnými sympatiemi k druhým lidem, kdy v extrémních případech může samotný jedinec chápat svoji hodnotu skrze druhé.

Hodnoty: láska, altruismus, dobro

Typ politický

Převažuje u něj vůle po moci, které dedikuje své osobní zdroje. Projevovat se ovšem může touhou po moci ve smyslu reprezentace určité skupiny, což ovšem předpokládá jistou sounáležitost se skupinou nebo naopak touhu vést, založenou na inkompetenci ostatních. Může se projevit i opačně, v pasivní formě, kdy má jedinec tendence nechat se vést. Není nutné tuto touhu po moci/síle redukovat na pouhé řízení lidí, dá se vztáhnout i na další formy síly. (boxer...)

Hodnoty: Vliv, moc, ovládání druhých, dominance

Typ náboženský

Spranger tento typ rozděluje na tři další subtypy podle přístupu ke vztahu jednostranných životních hodnot k jakési vyšší hodnotě a označuje je jako mysticismy. Náboženský typ je obecně definován jako člověk, jehož směřování je permanentně mířeno ku tvorbě nejvyššího, absolutně uspokojivého zážitku. Vyznačuje se snahou o překonání sebe samého formou transcendentního duševního života při hledání konečného smyslu života.

Hodnoty: nejvyšší hodnota, transcendence, oproštění se od materiálna

Tato typologie hodnotových orientací sklídila mimo jiné kritiku za velmi vágní definici jednotlivých hodnot. Milton Rokeach (1982) ve svém článku otevřeně kritizuje využití Sprangerovy typologie pro porovnávání hodnotové orientace různých jedinců. Hlavním problémem je podle Rokeache přílišná obecnost jednotlivých orientací a jejich částečná zaměnitelnost. Jako argument předkládá otázku a ptá se: Když podle Sprangerovy typologie budou dva jedinci politického typu, můžeme říct, že je pro ně politický život důležitý, avšak to, že jeden z nich zastává názory levicové a druhý pravicové již nezjistíme. Tuto typologii je tedy možné brát jako obecnou teorii osobnostních typů, jak také byla zamýšlena, spíše než nástroj porovnávání (Rokeach, 1982). Další z názorů se objevil již dva roky po vydání knihy *Types of men*, kde Newcomb (1930) říká, že Spranger ve své typologii izoluje jednotlivé hodnotové tendence a poté je rozvíjí v její ideální (extrémní) formě.

2.3.2 Rokeachova typologie

Co se podstaty hodnot týče, Rokeach (1973) říká, že hodnoty jsou relativně trvalé, přesto je však možná jejich změna. Hodnota je přesvědčením. Hodnota odkazuje na způsob chování nebo preferovaný konečný stav, čímž se dělí na instrumentální a terminální hodnoty. Hodnoty jsou preferencemi stejně tak jako konceptem preferovaného, což si můžeme vyložit jako obecnou

představu preferovaného stavu, které jsou si v protikladu, např. válka a mír, oproti preferencím, které nejsou tímto způsobem bipolární. Hodnota je koncepcí čehosi, co je osobně nebo sociálně preferováno.

Dále Rokeach (1973) rozlišuje různé funkce: Hodnoty zaujímají funkci společenských standardů, které mimo jiné umožňují racionalizaci. Ať je náš čin jakýkoliv, na základě různých, většinou společensky vážených hodnot si ho sami před sebou obhájíme. Hodnotová orientace je řídicím faktorem při řešení interpersonálních konfliktů a rozhodování, skrze hierarchizaci jednotlivých, i protichůdných, hodnot. Hodnoty, zvláště terminální mají motivační funkci a na základě preferovaného konečného stavu motivují konkrétní jednání. Rokeachova výzkumná metoda pro zjišťování hodnotové orientace jedince sestává z dvou sad osmnácti otázek (terminální a instrumentální), u kterých je respondentovi řečeno, aby je seřadil podle vlastního pořadí důležitosti jako řídicích principů jeho jednání. Rokeach předpokládá, že člověk je si vědom každé z těchto hodnot a každé přiřadí určitou důležitost, ač sebemenší. Ve výsledku tedy metoda není schopna změřit konkrétní rozdílnost hodnot u různých jedinců, ale porovnává jejich hierarchické uspořádání (hodnotovou orientaci), tedy od nejdůležitější po nejméně důležitou. V obrázku 1 se nachází seznam těchto hodnot využívaných pro měření hodnot. V seznamu se mimo jiné nachází r hodnoty pocházející z hodnocení reliability metody, které ji přímo potvrzují.

Terminální hodnoty

Dělí se na sebecentrické a sociocentrické, tedy podle jejich směřování vůči sobě samému nebo vůči společnosti. Jejich hlavním znakem je že se týkají preferovaných konečných stavů, např. bohatství, moci nebo bezpečí. Do značné míry tedy mohou modifikovat chování jedince, který je motivován těmito hodnotami.

Instrumentální hodnoty

Dělí se na morální a kompetenční. Morální se týkají především způsobu chování jedince a nutně nemusí souviset s preferencí konečného stavu. Často také souvisí s pocitem viny. Kompetenční jsou spíše interpersonální a souvisí se sebeaktualizací a rozvíjením sebe samého preferovaným směrem. Jejich neuspokojení vede k pocitu nedostatečnosti. Instrumentální hodnoty odkazují především na preferované způsoby chování jedince, ať již své vlastní nebo ostatních. Příkladem může být slušnost, poslušnost nebo kompetentnost.

Obrázek 1: Seznam Rokeachových terminálních a instrumentálních hodnot s výsledky test-retest reliability.

TABLE 2.1 TEST-RETEST RELIABILITIES OF 18 TERMINAL AND 18 INSTRUMENTAL VALUES, FORM D (N = 250)

<i>Terminal Value</i>	<i>r</i>	<i>Instrumental Value</i>	<i>r</i>
A comfortable life (a prosperous life)	.70	Ambitious (hard-working, aspiring)	.70
An exciting life (a stimulating, active life)	.73	Broadminded (open-minded)	.57
A sense of accomplishment (lasting contribution)	.51	Capable (competent, effective)	.51
A world at peace (free of war and conflict)	.67	Cheerful (lighthearted, joyful)	.65
A world of beauty (beauty of nature and the arts)	.66	Clean (neat, tidy)	.66
Equality (brotherhood, equal opportunity for all)	.71	Courageous (standing up for your beliefs)	.52
Family security (taking care of loved ones)	.64	Forgiving (willing to pardon others)	.62
Freedom (independence, free choice)	.61	Helpful (working for the welfare of others)	.66
Happiness (contentedness)	.62	Honest (sincere, truthful)	.62
Inner harmony (freedom from inner conflict)	.65	Imaginative (daring, creative)	.69
Mature love (sexual and spiritual intimacy)	.68	Independent (self-reliant, self-sufficient)	.60
National security (protection from attack)	.67	Intellectual (intelligent, reflective)	.67
Pleasure (an enjoyable, leisurely life)	.57	Logical (consistent, rational)	.57
Salvation (saved, eternal life)	.88	Loving (affectionate, tender)	.65
Self-respect (self-esteem)	.58	Obedient (dutiful, respectful)	.53
Social recognition (respect, admiration)	.65	Polite (courteous, well-mannered)	.53
True friendship (close companionship)	.59	Responsible (dependable, reliable)	.45
Wisdom (a mature understanding of life)	.60	Self-controlled (restrained, self-disciplined)	.52

Zdroj: Rokeach (1973)

2.3.3 Schwartzova typologie

Podle Schwartze (2012) si lidé představují hodnoty jako to, co je pro ně důležité. Jako nejjednodušší způsob, jak takové hodnoty následovat, je chovat se způsobem, který je přímo

vyjadřuje nebo podporuje v jejich dosažení. Např. hedonistické hodnoty následují angažováním se v příjemných aktivitách apod. Je tedy důležité zmínit, že většina lidského jednání je motivováno více než jednou hodnotou (Bardi & Schwartz, 2003).

Takových hodnot je celá řada, a ne vždy je lidé společně sdílí. Ve svojí teorii bere Schwartz (2012) v potaz hodnoty, které se objevují ve všech kulturách. Rozlišuje deset z motivačního hlediska odlišných hodnot a specifikuje jejich dynamické vztahy. Některé jsou protichůdného charakteru („benevolence“ a „power“) jiné jsou vzájemně kompatibilní („conformity“ a „security“). Struktura hodnot odkazuje na konflikt a shodu mezi hodnotami, které jejichž struktura je napříč rozdílnými kulturami podobná, což naznačuje směrem k existenci jakési univerzální organizace lidské motivace, která je však u různých skupin a jedinců rozdílná na základě různých priorit a hierarchie hodnot.

Bardi & Schwartz (2003) předkládají možné důvody toho, proč se lidé hodnotami řídí a přichází s několika možnostmi. Prvním může být potřeba konzistence mezi lidským jednáním a vlastním přesvědčením, dalším, že hodnotově konzistentní chování přináší člověku to, co chce. Rozhodování se zcela jistě závisí z velké míry na hodnotách, v realitě nám však samotné hodnoty přicházejí na mysl málokdy a rozhodování se je více spontánní. Na základě konkrétní struktury hodnot lze do určité míry předpovídat, jak se jedinec rozhodne při vědomém rozhodování (volba politika), nicméně ovlivňují i chování které nevyžaduje uvědomělé rozhodování se, např. zvyky.

Schwartz dále specifikoval šest hlavních vlastností hodnot, rozpracované v následující kapitole. (Bardi & Schwartz, 2003)

Teorie obsahů a struktury hodnot

- 1) **Hodnoty lze označit za přesvědčení**, která jsou spojena s lidskou afektivitou. Lidé, pro které je důležitá hodnota nezávislosti vykazují zvýšený arousal, pokud je jejich nezávislost ohrožena, zoufalství, pokud nejsou s to si ji udržet, případně radost, pokud si ji mohou užívat.
- 2) **Hodnoty odkazují na žádoucí cíle**, které motivují aktivitu. Lidé, pro které jsou hodnoty jako sociální pořádek, spravedlnost a nápomocnost důležité, jsou motivováni takových stavů dosáhnout.
- 3) **Hodnoty přesahují konkrétní jednání a situace**. Hodnoty jako poslušnost a poctivost relevantní pro pracovní prostředí, prostředí školy nebo třeba politiky, mezi

přáteli i cizími lidmi. Tento přesah hodnoty odlišuje od společenských norem nebo postojů, které se obvykle vztahují na konkrétní jednání, objekty nebo situace.

- 4) **Hodnoty jsou standardy nebo kritérii**, které nás řídí při výběru a hodnocení různých jednání, zásad, lidí a událostí. Na tomto základě se rozhodujeme o tom, co je dobré nebo špatné, oprávněné nebo nelegitimní nebo zda se ke konkrétní akci přiklonit nebo se jí vyhnout kvůli možným důsledkům na jejich ceně hodnoty. Dopad hodnot na každodenní rozhodování se však zřídka vědomý. Hodnoty vstupují do povědomí při konfliktu s již uznávanými hodnotami jedince v momentě, kdy zvažuje různá jednání nebo hodnocení.
- 5) **Hodnoty se mezi sebou řadí podle relativní důležitosti**. Jejich konkrétní pořadí vytváří systém priorit, který jedince charakterizuje tím, zda přikládá větší váhu dosažení úspěchu nebo spravedlnosti, novostem nebo tradicím. Tato hierarchie je dále rozlišuje od norem a postojů.
- 6) **Relativní důležitost hodnot řídí jednání**. Jakýkoliv postoj nebo jednání má většinou základ ve více než jedné z hodnot. Například navštěvování nedělních bohoslužeb může ukazovat na uznávání hodnot, jako jsou tradice nebo konformita na úkor takových, jako jsou hédonismus a stimulace. Toto porovnávání protichůdných hodnot řídí postoje a jednání. Pro jedince důležité hodnoty ovlivňují jeho jednání v případě, že jsou relevantní v daném kontextu.

2.3.4 Schwartzovy hodnoty

Rozdíl jednotlivých hodnot spočívá v typu motivace, který v sobě implikují, případně cílů, ke kterým podněcují. Schwartzova (2012) teorie rozlišuje na tomto základě deset hodnot, které jsou pravděpodobně univerzálního charakteru, jelikož jsou zakotveny v jedné nebo více univerzálních potřebách lidské existence, kterými jsou potřeby biologické, sociální, a nakonec potřeby pohody a přežití skupin. Lidé nejsou schopni se s těmito potřebami vypořádat jako jednotlivci, a tak jsou odkázáni k verbalizaci svých cílů, komunikaci s ostatními a spolupráci v jejich dosažení. Hodnoty jsou tedy dle Schwartze sociálně žádoucí koncepty, které verbálně a duševně reprezentují lidské cíle. Na základě těchto hodnot je konstruován dotazník portrait value questionnaire (PVQ), pro jehož pochopení je nutné znát význam jednotlivých hodnot, které tvoří jeho škály.

Self-direction

Odvozuje se z organismických potřeb pro sebekontrolu (Schwartz, 2012), o které v různých situacích píše Bandura (1989), který mimo jiné říká, že jedním ze zdrojů motivace je kognitivní aktivita, při které se lidé pokouší předvídat výsledky různých jednání a na základě kognitivní reprezentace budoucnosti tímto regulují své jednání. Dále je tato hodnota odvozena od požadavků na autonomii a nezávislost (Schwartz, 2012).

Hodnotové položky: kreativita, svoboda, zvědavost, nezávislost.

Stimulation

Vychází z organismické potřeby po stimulech pro udržení optimální, ideálně pozitivní úrovně aktivace.

Hodnotové položky: různorodé a vzrušující zážitky, neobvyklé činnosti

Hedonism

Zakládá se na potěšení způsobeném uspokojováním organismických potřeb, což lze obecně označit za hédonismus.

Hodnotové položky: pocit slasti, užívání si života, „dopřávání si“

Achievement

Tato hodnota se vyznačuje prioritizací kompetence v rámci převažujících kulturních standardů a získání souhlasu ve společnosti. Tato kompetence je směřována na generování zdrojů, které jsou nutné k přežití jedinců a skupin a dosažení jejich cílů.

Hodnotové položky: ambice, úspěšnost, schopnost, vlivnost

Power

Hodnota síly vychází z obecných dimenzí dominance a submise, které se v různých podobách objevují napříč kulturami. Aby tyto dimenze byly přijaty, je podmínkou, že „submisivní“ skupiny uznávají hodnotu síly. Je tedy prostředkem pro úspěšné řízení skupin. Tato hodnota může být považována i za individuální potřebu dominance a kontroly nad ostatními.

Stejně jako achievement je jednou z položek „uznání/úcta/prestiž“, ale zde, naproti osobní kompetenci, je třeba ji chápat jako důsledek získání/udržení si dominantní pozice ve společnosti.

Hodnotové položky: autorita, bohatství, moc

Security

Hodnota bezpečnosti se týká individuálních, případně skupinových zájmů. Nutno ovšem podotknout, že skupinové zájmy mnohdy vycházejí z cílů vlastní bezpečnosti, případně bezpečí těch, s nimiž se identifikujeme.

Hodnotové položky: sociální pořádek, bezpečí rodinné a národní, čistota, zdraví

Conformity

Konformní hodnoty vznikají tendencí jedinců potlačovat jednání, které by mohlo narušit hladký chod interpersonálních interakcí a fungování skupiny. Schwartz (2012) tyto hodnoty definuje jako zdůrazňující sebeomezování se ve všedních interakcích, většinou s blízkými osobami.

Hodnotové položky: poslušnost, disciplína, slušnost, úcta ke starším

Tradition

Hodnoty související s tradicí jsou často expresivně vyjadřovány skrze symboly, rituály apod. symbolizující jednotu a solidaritu skupiny a tím fungují jako forma sebeprezentace. Často fungují formou religiozity, přesvědčení, norem a chování. Hodnoty tradice a konformity jsou si motivačně velmi blízké, jelikož sdílí cíl podřízení se jedince očekáváním společnosti. Liší se primárně objektem, kterému se jedinec podřizuje. Konformita se projevuje v častých interakcích s lidmi, se kterými se běžně setkáváme a reagují na situačně podmíněné očekávání. Tradice vyjadřuje abstraktnější podřízení se náboženským nebo kulturním základům, které mívají základ v historii.

Hodnotové položky: respektování tradic, pokora, oddanost

Benevolence

Benevolence vzniká z potřeby hladkého fungování skupin a potřeby afiliace. Nejvíce se projevuje v prostředí rodinném a jiných primárních skupin. Tyto hodnoty se projevují dobrovolným zájemem o blaho druhých. Podobně jako konformní hodnoty podněcuje kooperativní

a podporující jednání s rozdílem ve zdroji motivace, kdy u benevolence je motivace internalizovaná na rozdíl od konformity, kde základem je vyhnutí se negativním důsledkům.

Hodnotové položky: nápomocnost, upřímnost, odpuštění, odpovědnost, loajalita, přátelství

Universalism

Tyto hodnoty v sobě implikují zájem o blaho jedinců v širší společnosti nebo o životní prostředí. Často nebývají rozpoznány do chvíle, kdy jedinec vystoupí ze své široké primární skupiny, kdy si může uvědomit rozsah přírodních zdrojů. Lidé si následně mohou uvědomit, že nepřijetí odlišných jedinců a nespravedlivé zacházení s nimi může eventuálně vést k život ohrožujícím sporům. Stejně tak jako je důležité si uvědomit, že selhání v ochraně životního prostředí přímo ohrožuje zdroje, na kterých je závislý život.

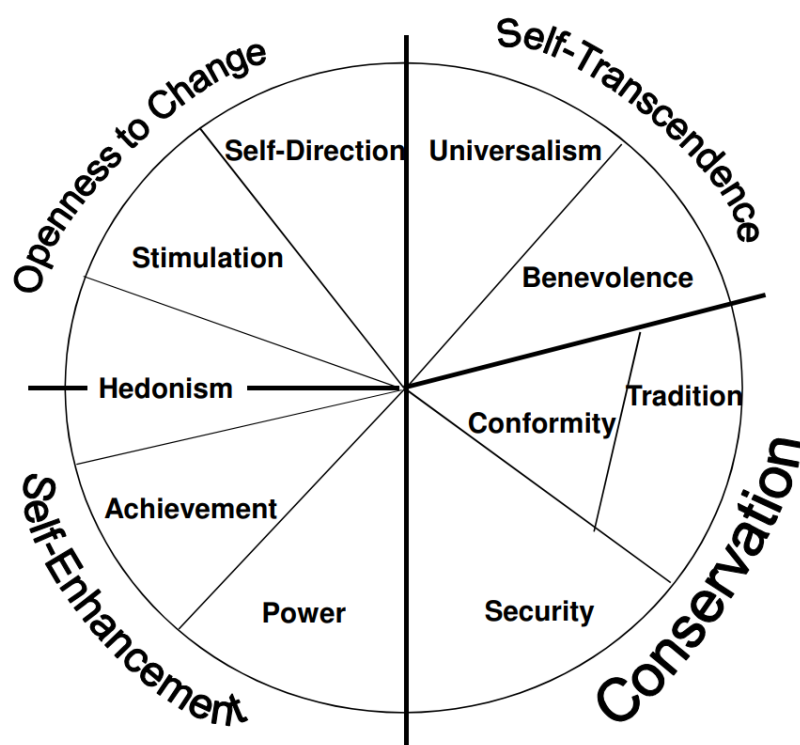
Hodnotové položky: liberálnost, sociální spravedlnost, rovnost, mír, ochrana životního prostředí

Vztahy mezi Schwartzovými hodnotami

Hlavním cílem Schwartzovy teorie je popsat vztahy, mezi jednotlivými hodnotami. Schwartz (2003) říká, že každá z hodnot může být vůči ostatním v konfliktu, případně se navzájem do určité míry podporovat z hlediska psychologického, praktického i sociálního. Jako příklad udává snahu o udržení sociálního řádu (hodnota „security“) pravděpodobně podporuje poslušnost (hodnota „conformity“). Tyto sociální akty budou zcela pravděpodobně v konfliktu s hodnotami nezávislost a svoboda („self-direction“).

Schwartz (2003) vytvořil kruhové schéma hodnot, u kterého platí, že čím dále od sebe (naproti sobě) hodnoty jsou, tím více jsou spolu v konfliktu a naopak, čím blíže jsou, tím podobnější jsou si motivace, které vyjadřují. „Conformity“ a „tradition“ se nachází ve stejném výřezu, jelikož mají víceméně stejný motivační potenciál, ale „tradition“ je více v konfliktu s protilehlými stranami. Schwartz dále přichází s bipolárními dimenzemi, které definují protichůdné hodnoty. „Openness to change“ značí hodnoty, které zahrnují obecnou nezávislost a připravenost ke změně, vůči protichůdné „conservation“, kde se nachází hodnoty jako sebekontrola, konzervatismus a neochota vůči změnám. Druhou dimenzí je na jedné straně „self-transcendence“ zahrnující hodnoty týkající se zájmu o druhé a o obecné blaho a na druhé straně „self-enhancement“ obsahující hodnoty jako úspěch, dominance a jiné čistě osobní zájmy. „Hedonism“ je na pomezí dvou dimenzí a jako takový se součástí obou.

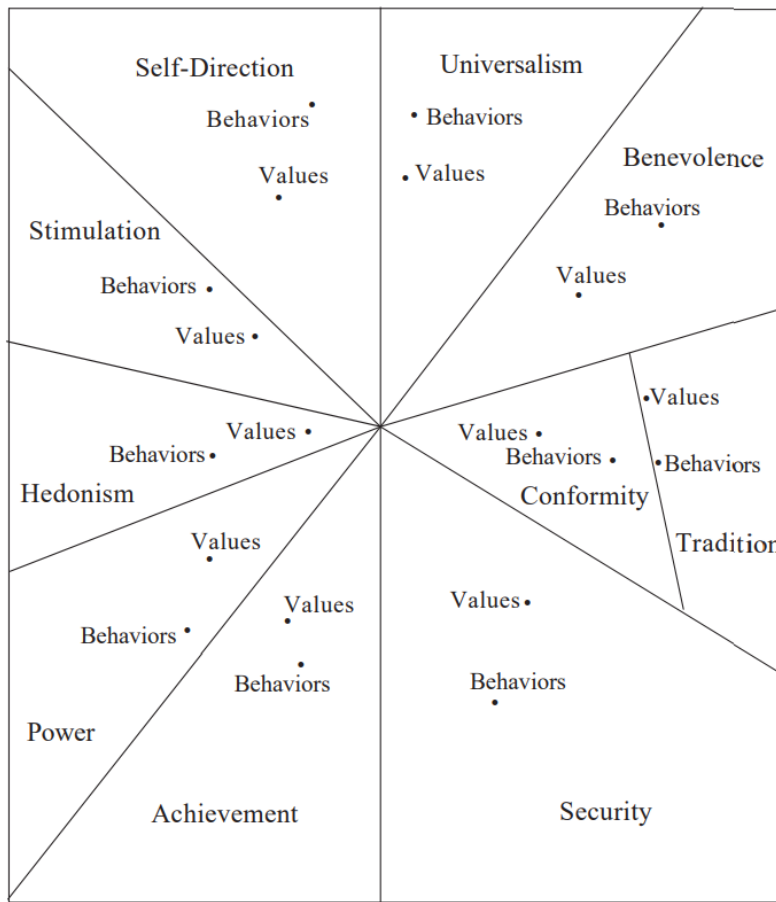
Obrázek 1: Schwartzovo kruhové schéma hodnot s nadřazenými kategoriemi

Zdroj: Schwartz (2012)

Nakonec zmiňují vztah chování a jednotlivých hodnot, přičemž tvrdí, že veškeré chování se vztahuje určitým způsobem ke každé z hodnot a na tomto základě je možné říci, v podobném grafu, kde se jednotlivá hodnotově expresivní chování nacházejí. Proto pak platí, že protichůdné hodnoty by měly být v kruhové struktuře umístěny podobně jako protichůdná chování, která vyjadřují dané hodnoty. Na následujícím obrázku vidíme útvar doplnění o polohy hodnot samotných a na nich založených chováních, u kterých můžeme říci, že čím blíže sobě jsou, tím jsou si podobnější. Jako jediná deviace je zde prohozená kategorie „power“ a „achievement“, nicméně Bardi & Schwartz (2003) uvádějí, že na základě toho, že v prototypu kruhové struktury hodnot je jedna nadřazena druhé, je toto pouze mírnou deviací.

Obrázek 2: Vztah mezi hodnotami a hodnotově expresivím chováním

Zdroj: Bardi & Schwartz (2003)

3 Wellbeing

Wellbeing je v české literatuře často označován pojmem osobní nebo také životní spokojenost. Kebza & Šolcová (2003) ji řadí mezi prožitek, který má většinou delšího trvání (dny, týdny) a řadí se na pomezí afektů, nálad a osobnostních rysů, a kromě složky emotivní obsahuje i složku kognitivní a postojevou. Osobní pohodu dále rozdělují na objektivní osobní pohodu (fyzický stav) a následně na subjektivní, kterou člení ještě na čtyři komponenty: „psychická osobní pohoda v užším slova smyslu, sebeúcta (self-esteem), sebeuplatnění (self-efficacy), osobní zvládnání (personal control, mastery)“ (Kebza & Šolcová, 2003, str. 15).

Ještě relativně nedávno neexistovala jednotná teorie wellbeingu a různí autoři si vykládali wellbeing různými způsoby, mnohdy pro účely vlastního výzkumu jiného jevu. Ryff (1989) vyjmenovává některé z takových teorií, které považují wellbeing například za absenci negativního afektu nebo za balanc mezi pozitivním a negativním afektem. Zahrnuje do tohoto výčtu i vývojové teorie, které předpokládají wellbeing jako úspěšné překonání životních výzev nebo třeba Maslowův koncept sebeaktualizace. Všechny tyto teorie měly jedno společné, konkrétně to, že nebyly schopny postihnout wellbeing v celé jeho šíři.

Wellbeing byl tím pádem po dlouhou dobu koncepcí založenou na formulaci dvou autorů (Ryff, 1989). Bradburnova (1969) práce rozlišuje mezi pozitivním a negativním afektem, které jsou na sobě nezávislé (to, že jsme někdy byli smutní z důvodu kritiky nesouvisí s radostí z jiného úspěchu, minimálně ne z afektivního hlediska) a spokojenost označuje za balanc těchto dvou. Druhá koncepce (Diener, 1997) uznává životní spokojenost jako indikátor wellbeingu, který jako kognitivní komponenta doplňuje afektivní komponentu, pocit štěstí.

Křivohlavý (2004) píše, že pozitivní afektivita jako rys obecně pozitivních nálad je relativně trvalý a až na krátkodobé odchylky, například z důvodu kritické životní situací, vzdoruje změnám. Tato afektivita, zdá se, nesouvisí s věkem, pohlavím a je předurčena geneticky daným rozmezím afektivity, ve kterém se jedinec pohybuje. Někteří lidé jsou tak obecně pozitivněji naladěni a naopak.

Křivohlavý (2004) shrnul některé vyloženě nabízející se metody, ale i další způsoby měření toho „jak dobře nám je“, kdy nejjednodušším je např metoda VAS, kdy je člověk v pravidelných časových intervalech požádán, aby na úsečce od „strašně zle“ po „velice dobře“ zanesl křížek do místa, které odpovídá tomu, jak mu v tu chvíli je. Případně je do metody vneseno elektronické zařízení, které pravidelně pípá a dává signál k zaznamenání spokojenosti.

Dienerovy (1985) metody, konkrétně faktorová analýza přídavných jmen vztahujících se k náladě a SWLS jsou sofistikovanějšími metodami.

Nakonec se Křivohlavý (2004) dostává k tomu, kdy lidem dobře je a obecně říká, že čím méně fragmentované jsou naše cíle, tím je nám lépe. Svá tvrzení doplňuje studií, která předkládá další faktory: konkrétní a splnitelné cíle, cíle napomáhající přiblížení se celoživotním záměrům, spirituální cíle, cíle skupinově afiliační, cíle zvyšující intimitu v nejbližších vztazích, generativní cíle, intristické cíle a cíle s vyšší mírou oddanosti konkrétní činnosti (Nakonečný, 1999).

3.1 Vymezení pojmu wellbeing

Kebza s Šolcovou (2003) se snaží charakterizovat wellbeing a uvádí mimo jiné definici WHO z roku 1948, kdy wellbeingem rozumí „stav úplné tělesné, duševní a společenské pohody“ (s. 334). Český jazyk má mnoho způsobů, jak tento pojem přeložit: životní spokojenost, subjektivní komfort, pohoda nebo pocit blaha. Nehledě na vybraný překlad je však vždy přesný význam anglického výrazu jaksí okleštěn. Obecně vzato můžeme říct, že není radno tyto pojmy zaměňovat. Wellbeing spadá na pomezí mezi afekty, nálady a osobnostní rysy, ale obsahuje i postojovou komponentu. Nejpřesnějším označením můžeme nazvat termín „osobní pohoda“, který v sobě zahrnuje složku tělesnou, duševní i spirituální.

Pro další vymezení pojmu může být přínosné se podívat na definice příbuzných pojmů tak, jak je různí autoři uvádějí. Buchner (2004) shrnuje některé z nich. Nejdříve rozlišuje štěstí a spokojenost a říká, že jedno není bez druhého, ovšem štěstí je kratší a většinou epizodické oproti spokojenosti, která bývá dlouhodobější. Štěstí je však pomyslným vrcholem spokojenosti, který se na rozdíl od spokojenosti může projevit vysoce afektivní explicitní reakcí „šťastlivce“.

Jiní autoři tyto konstrukty považují za synonyma a jiní namítají, že spokojenost je výsledkem kognitivního posouzení jeho momentální situace s jeho subjektivními standardy, zatímco štěstí je „žádoucí stav, který vzniká na základě ctnostného života“ (Haybron, 2013, citováno v Buchner, 2004).

Šolcová a Kobza zmiňují koncepci Okuna a Stocka (1987, Hnilicová, 2004), která obsahuje tři komponenty. První je zaměřena na minulost a hodnotí dosavadní úspěšnost v dosahování cílů (vysoce kognitivní obsah). Druhá je orientována do budoucna ve smyslu mravních zásad, směřována k morálce a důvěře (středně kognitivní obsah) a poslední se orientována na přítomnost a představuje emoční reakci na každodenní prožívání (nízký kognitivní obsah).

Je důležité brát v potaz, že osobní pohoda není definována pouze jako nepřítomnost negativních pocitů, distresu nebo diskomfortu. Stejně jako u pozitivního a negativního afektu se jedná o dva odlišné konstrukty, které spolu sice korelují, ovšem vysoká úroveň jedné hodnoty neznamená nízkou hodnotu druhé (Hnilicová, 2004).

Hedonistický přístup

Hedonismus jako takový se zakládá na maximalizaci pocitu slasti a minimalizaci jakéhokoliv utrpení a zůstává takový v podstatě nezměněn již po tisíciletí. Na hedonistickém základě jsou vystavěny v podstatě všechny metody, které zjišťují ať již tendence člověka se oddávat slastem a radostem, případně vyhýbat nepříjemnostem. Takové štěstí je ovšem pomíjivé a je třeba ho neustále žít. Způsob uspokojování této hedonistické potřeby pak záleží na konkrétním člověku a činnostech nebo věcech, které mu přinášejí pocit uspokojení, radosti nebo slasti. Tato radost se tedy může zakládat i v konzumaci drog a podobných, subjektivně příjemných prožitků, které však mnohdy mohou vést k objektivně nešťastným koncům. (Buchner, 2021)

Eudaimonický přístup

Druhou formou přístupu je eudaimonický. Ten se vymaňuje z okamžitého prožitku slasti a zakládá se na množství konceptů, které do sebe integruje (Buchner, 2021). Jeho interpretace tedy není tak jednoduchá jako u hedonistického přístupu. Obsahuje komponentu morální, smyslovou a stává se velmi podobným dnešní pozitivní psychologii.

Ryff (1989) ve své práci popisuje význam slova eudaimonie, jako takového. Slovem daimon rozumíme ideál, dokonalost, které se člověk snaží dosáhnout a dává jeho životu směr a smysl. Aristoteles eudaimonií rozuměl nejvyšší dobro, kterého člověk může dosáhnout. Stejně se k původu slova vyjadřují i Šolcová a Kebza (Hnilicová, 2004), kteří jako český ekvivalent označují blaženost. Podle Aristotela eudaimonie obsahuje i významný aspekt předpokladu úsilí o mravní dokonalost. „Blaženost je tedy uskutečňováním (entelecheia) a každodenním naplňováním ctnosti (areté)“ (str. 22).

Můžeme tedy říct, že eudaimonický wellbeing má jistý přesah, souvisí s životními cíli jedince a je uspokojován na základě jeho úspěchů dle vlastních hodnot. Ty nemusí být nutně morální. Ovšem s hedonistickým wellbeingem se v zásadě nevylučují a dalo by se říct, že přítomnost obou je žádoucí, například v moment, kdy člověka baví činnost, která zároveň vede k jeho dlouhodobým cílům, jsou naplňovány oba druhy wellbeingu (Hnilicová, 2004).

3.2 Psychologický wellbeing

Ryffová (1989) vytvořila definice šesti oblastí psychologického wellbeingu na teoretickém základě pro účely tvorby testové metody, která by byla schopna tuto složku prožívání postihnout. Psychologický wellbeing je konstruktem, který vychází z mnoha předchozích teorií v oblasti psychologie, sociologie atd. Ty se zabývaly navzájem překrývajícími se konstrukty, přičemž se všechny týkali kvality života a wellbeingu. Pojmy jako sebeaktualizace, optimální osobní vývoj, vůle ke smyslu, mentální zdraví a další byly využity v teorii psychologického wellbeingu a sjednoceny jedinou teorií zaměřující se především na eudaimonické aspekty lidského života. Lišila se tedy od ostatních, které se zaměřovali především na pocity štěstí a spokojenosti (Ryff, 2014).

Na základě této teorie vytvořila Ryffová PVQ použitý v této práci, který obsahuje šest následujících bipolárních škál, u kterých rozlišuje význam vysokých nebo nízkých skóre v konkrétních oblastech psychologického wellbeingu.

Self-acceptance

Vysoký skór značí pozitivní přístup člověka k sobě samému, který si je vědom svých silných i slabých stránek a je obecně spokojený se svým dosavadním životem.

Nízký skór značí nespokojenost člověka se sebou samým, který je nespokojený se svým dosavadním životem a trápí ho některé jeho vlastnosti, které by rád změnil.

Positive relations with others

Vysoký skór značí vřelé, uspokojující a důvěryhodné vztahy. Takový člověk se zajímá o blaho druhých a je schopný empatie a intimity, přičemž chápe oboustrannost vztahů

Nízký skór značí nízký počet blízkých a důvěryhodných vztahů a pro takového člověka je obtížné se ostatním otevřít a zajímat se o ně. V mezilidských vztazích je izolovaný a frustrovaný, přičemž není ochoten dělat kompromisy pro udržení si vztahů.

Autonomy

Vysoký skór značí velkou míru sebedeterminace a nezávislosti, schopnosti odolat sociálním tlakům ke konformitě. Takový člověk se hodnotí na základě vlastních přesvědčení.

Nízký skór označuje člověka, který je znepokojen očekáváním jeho hodnocení druhými, na kterých je však závislý pro učinění rozhodnutí. Náchylný ke konformitě jednat podle očekávání.

Environmental mastery

Člověk s vysokým skórem pociťuje vlastní kompetenci v úspěšném zvládnání svého prostředí. Má pod kontrolou mnohé své aktivity a efektivně využívá příležitosti, kterých se mu nabízí, přičemž je schopen si vybrat nebo vytvořit podmínky vhodné pro vlastní potřeby a hodnoty.

Člověk s nízkým skórem mívá problém zvládat každodenní těžkosti, pociťuje bezmoc ve směru změny nebo zlepšení svých životních podmínek. Není si vědom příležitostí a obecně nemá pocit kontroly nad světem kolem něj.

Purpose in life

Člověk s vysokým skórem si je vědom svých životních cílů a pociťuje smysluplnost minulosti a přítomnosti. Drží se přesvědčení, která dávají jeho životu smysl.

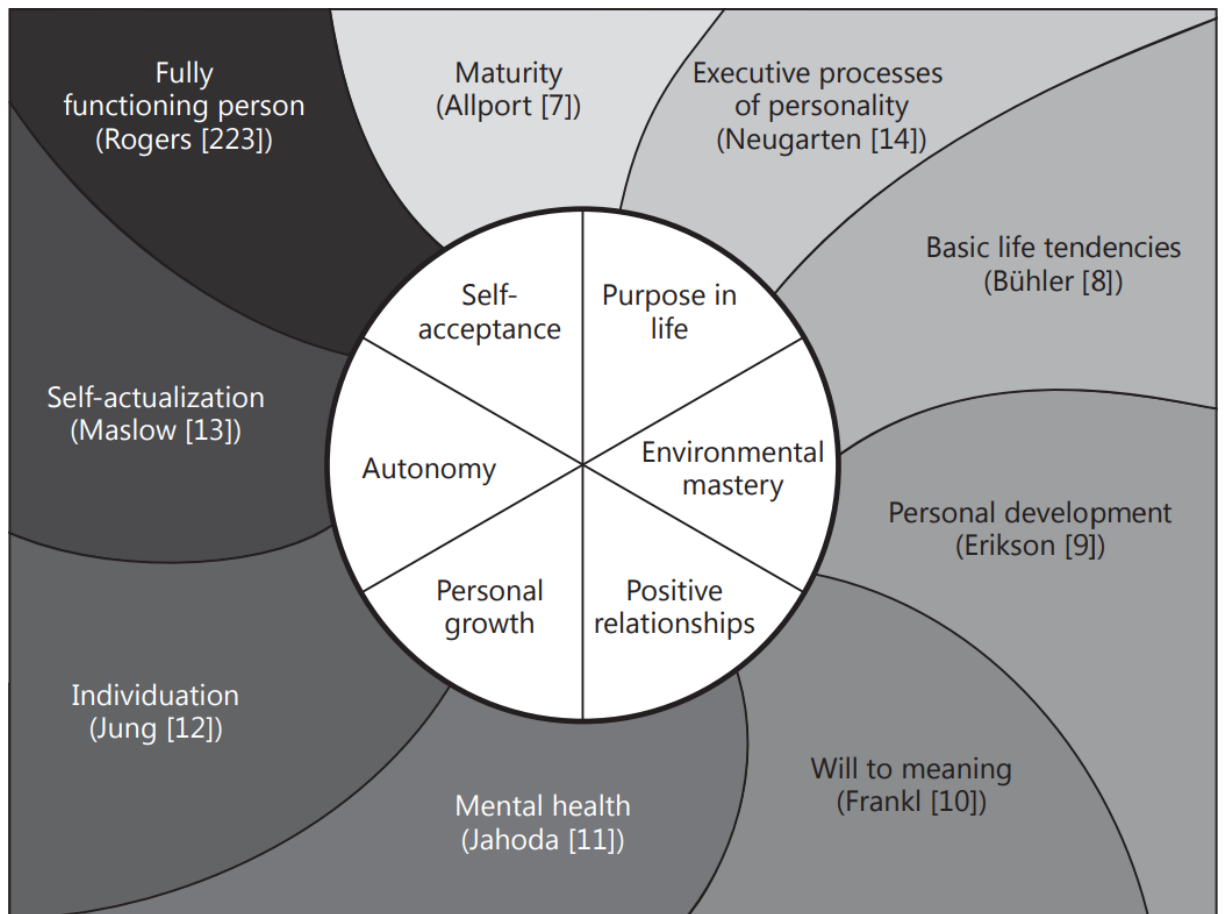
Člověk s nízkým skórem pozbývá pocitu smysluplnosti života, životních cílů a jeho směřování. Ve svém dosavadním životě nevidí smysl.

Personal growth

Člověk s vysokým skórem se vidí jako rozvíjející se osobnost, je otevřený novým zkušenostem a rozvíjení svého potenciálu. Spatřuje ve svém chování změny, které se zakládají na větší znalosti sebe samého a vlastní efektivitě.

Člověk s nízkým skórem pociťuje stagnaci osobního růstu a svého vývoje. Život je pro něj nudným a nezáživným a cítí se nebýt schopný si osvojit jiné druhy chování nebo přístupů.

Obrázek 3: Teoretická východiska jednotlivých kategorií psych. wellbeingu

Zdroj: Ryff, 2014

3.3 SWB – subjektivní well-being

Konstrukt subjektivní well-being se objevil na přelomu 20. století jako důležitý indikátor kvality života a sociální změny a byl jedním z prvních konstruktů wellbeingu, který byl podpořen empirickým a systematickým výzkumem na základě vědecké teoretické práce (Waterman et al., 2010).

Zaměřuje se primárně na kognitivní hodnocení jedincova dosavadního života jako celku a zahrnuje v sobě frekvenci, s jakou jedinec zažívá příjemné nebo nepříjemné pocity. Následně má za úkol kategorizovat jednotlivé stupně wellbeingu od agónie po nadšení, tedy odlišuje člověka s nízkými hodnotami wellbeingu od člověka se středními a vysokými. Důležitým znakem SWB je jeho výhradní zaměření na vnitřní prožívání respondenta. Tím se liší od klinické psychologie, která rozlišuje objektivní kvalitu života jedince a jeho schopnost fungovat. Pokud je však jedinec přesvědčen, že se má dobře, v rámci SWB je bráno v potaz pouze ono přesvědčení, a to i přesto, že objektivně může být v naprosto mizerných podmínkách.

Nakonec se SWB zaměřuje převážně na dlouhodobé stavy jedince, mimo jiné i proto, že věci, které přinesou člověku radost v krátkodobém horizontu nemusí být dlouhodobě významné. (Diener et al. 1997).

SWB obsahuje tři komponenty: spokojenost, pozitivní afekt a nepřítomnost negativního afektu (Diener et al. 1997). Každá z těchto komponent může být dále rozdělena podle konkrétní oblasti života (spokojenost co se týče manželství, práce atd...), případně konkrétní emoce, pozitivní (radost, hrdost...) i negativní (zlost, úzkost...).

3.4 Prediktory wellbeingu

Na základě různých výzkumů (Šolcová & Kebza, 2005.; Hřebíčková et al., 2010.) se ukázalo, že wellbeing není determinován pohlavím ani věkem. Ke stejnému závěru došel i Fujita et al. (1991), používající dotazník AIM – affect intensity measure (Larsen & Diener, 1987) zaměřujícího se na afektivitu a doplňuje, že ač pohlaví nemá vliv na samotný wellbeing jedince $p > 0.1$, ženy vykazují vyšší intenzitu afektivity v pozitivním i negativním směru $p < 0.001$.

Prediktorem může být i zdraví, což zmiňují Šolcová a Kobza (2005) kteří říkají, že přestože se často setkáváme s tvrzením, že pocit zdraví má vliv na osobní pohodu, je tento vztah obousměrný, tedy se dá říct, že i wellbeing jedince může mít vliv na jeho zdraví.

Dalším prediktorem je pozitivní vztah člověka k sobě samému, který je jednou ze škál teorie Ryffové (1989), konkrétně „self-acceptance“ tedy sebezpřijetí. Takového člověka Šolcová s Kebzou (2005) popisují jako člověka s vysokou sebeúctou a sebezpřijetím a interním locus of control. Charakteristickým rysem takových lidí je typicky přesvědčení, že výsledky jejich činů vychází z jejich vlastních kompetencí a věří, že mají zásadní vliv na průběh svého života. Oproti tomu lidé s externím locus of control předpokládají, že na průběh jejich života má vliv především náhoda a mimovolní události (Ashkanasy, 1985). Výzkum práce Šolcové a Kebzy (2005) dále předpokládá až jedenapůlnásobně vyšší pocit osobní pohody u lidí s vysokoškolským vzděláním oproti lidem se základním vzděláním. To vychází z vyšších kompetencí pro zvládnání každodenních problémů na základě vzdělání, ale i subjektivního pocitu vlastních schopností.

Hřebíčková et al. (2010) provedli korelační výzkum mezi mírou wellbeingu a pěti faktory osobnostního inventáře NEO-FFI (Costa & McCrae, 1992). Dospěli, k závěru, že nejvýraznějším prediktorem je neuroticismus, případně extraverte. U skupiny vysokoškoláků

jsou prediktorem všechny faktory kromě otevřenosti vůči zkušenosti. Výzkumem zabývajícím se vlivem extraverte a neuroticismu na subjektivní wellbeing se zabývali Costa a McCrae (1980) a došli mimo jiné k závěru, že výsledek škály neuroticismu koreluje silně pozitivně s negativní afektivitou podle Bradburna (1969) a extraverte koreluje s pozitivní afektivitou. Pro zjištění škál osobnostních faktorů použili Cattellův dotazník 16 PF (Cattell et al., 1970).

Dolan et al. (2008) například zmiňuje, že nezaměstnanost respondenta silně negativně koreluje s jeho vykazovaným wellbeingem. Vyjmenovává dále množství jednotlivých faktorů, které mohou a nemusí s wellbeingem korelovat, jako třeba inflace, počet dětí nebo náboženství.

4 Empirická část

4.1 CÍLE PRÁCE

Cílem výzkumu je odpovědět na následující výzkumné otázky:

VO1: Jaké jsou vztahy mezi škálami dotazníku PVQ a well-beingem dle dotazníku SWLS a PWBS?

VO2: Jaké jsou rozdíly ve well-beingu a hodnotové orientaci u studentů vysokých škol?

4.2 Využité metody

Personal value questionnaire (PVQ)

Mnou využitý Schwartzův (2012) zkrácený PVQ je metodou vyvinutou pro měření hodnotové orientace nezávisle na kultuře. Obsahuje 21 krátkých popisů různých lidí z pohledu toho, co je pro ně důležité (např. „Je pro něj důležité být velmi úspěšný. Doufá, že lidé ocení, čeho dosáhl.“) a respondent má za úkol na sedmistupňové Likertově škále posoudit, jak moc je takovému člověku podobný. Tyto popisy jsou formulované odlišně v závislosti na pohlaví, v češtině pouze co se koncovek týče. Ke každé z deseti oblastí hodnot, kromě „universalism“ jsou přiřazeny dvě položky v dotazníku, k „universalism“ jsou přiřazeny tři. Data těchto dvou (tří) položek v číselné podobě se následně zprůměrují pro získání hrubého skóru interpretovatelného Likertovou škálou (Schwartz, 2003).

Satisfaction with life scale (SWLS)

SWLS je nástrojem, který umožňuje posuzovat životní spokojenost respondenta. Činí tomu tak ne z pohledu finanční nebo zdravotní spokojenosti, nýbrž umožňuje jednotlivci svůj život posoudit jako celek tak, jak mu vyhovuje nejvíce (Diener et al., 2010). Pomocí pěti otázek s odpověďmi formou sedmistupňové Likertovy škály vznikne hrubý skór o rozsahu 5-35, který se následně po pěti bodech hrubého skóru rozdělí na 6 skupin podle míry SWL s kategoriemi od velmi spokojený do extrémně nespokojený.

Psychological wellbeing scale (PWBS)

PWBS operacionalizuje pomocí šesti škál (Autonomy, Enviromental mastery, Personal growth, Positive relations with others, Purpose in life, Self-acceptance) tzv. eudaimonický wellbeing. V dotazníku je 18 položek (z původních 120), které za pomoci sedmistupňové Likertovy škály, získají ke každé dimenzi tři hodnoty, které se následně sečtou, čímž vznikne

hrubý skór každé z šesti škál, které můžeme nadále porovnávat s výsledky ostatních testů (Keyes et al., 2002).

4.3 Výzkumný soubor

Výzkumný vzorek byl zajištěn pomocí online dotazníku, šířeného na sociálních sítích na základě dobrovolnosti a dostupnosti. Celkem se výzkumu zúčastnilo 212 studentů vysokých škol. Z celkového počtu odpovědí (N=212) bylo z důvodu nevyhovujících demografických údajů (dále jen DÚ) vyloučeno celkem 17 odpovědí. 5 z nich bylo vyřazeno kvůli faktu, že respondenti nestudují vysokou školu, což bylo základní podmínkou. Dalších 12 jsem vyřadil z důvodu odlehlosti věkových dat, na což ukazovaly statistické výpočty. Konkrétně se jedná o věkové údaje > 28 let, do kteréhož věku připisuje studujícímu (doktorské studium) status studenta, mimo jiné, i stát. Stejně tak bychom se mohli opřít o klasifikaci dospělosti, kdy věkové rozmezí mezi 20 a 20-30 lety spadá do kategorie časně dospělosti, která je ve věci myšlení, cítění i sociálního chování odlišná od skupin vyššího (nebo nižšího) věku (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Pro statistické zkoumání rozdílností jednotlivých skupin byly zvoleny následující kritéria: věk, pohlaví a studovaná fakulta, kde je porovnáváno mezi pedagogickou, filozofickou a přírodovědeckou. Každá ze jmenovaných fakult je zastoupena relativně vysokým procentem vůči celému vzorku (N = 195). Nakonec se práce zabývá tím, zda existuje rozdíl mezi studenty bakalářského a magisterského stupně vzdělávání.

Tabulka 1: Složení vzorku na základě věku a pohlaví

Pohlaví x věk							
	Pohlaví	N	Průměr	Medián	SD	Minimum	Maximum
Věk	Žena	140	22.1	22.0	1.92	19	28
	Muž	54	22.1	22.0	1.87	19	27
	Nechci uvést	1	22.0	22	-	22	22

Pozn.: N = počet respondentů daného pohlaví, SD = směrodatná odchylka

Výsledný soubor sestává z respondentů (N=195, Ženy = 72 %) vysokých škol, u kterých byly sbírány mimo věku a pohlaví následující DÚ: Univerzita a fakulta na které studují, konkrétní studovaný obor, dále stupeň (bc./mgr.) vysokoškolského vzdělávání a počet

ukončených semestrů studia. Celkový počet odpovědí v této oblasti (N = 181) se liší od velikosti celkového vzorku z důvodu nejasných odpovědí respondentů nebo jiného typu studia.

Tabulka 2: Celkový počet studentů bc. a mgr. studia

Počet studentů bc. a mgr. studia			
Studium	N	% zastoupení	Kumulativní %
bc	110	60.8 %	60.8 %
mgr	71	39.2 %	100.0 %

Pozn.: N = počet respondentů v dané kategorii

Nakonec byla zjištěna výdělečná činnost respondentů a počet osob, se kterými žijí v domácnosti.

Tabulka 3: Počet absolvovaných semestrů a osob v domácnosti rozděleno podle věku

Počet semestrů a osob v domácnosti							
	Věk	N	Průměr	Medián	SD	Minimum	Maximum
Počet semestrů	19	10	1.10	1.00	0.316	1	2
	20	28	2.43	3.00	0.879	1	3
	21	44	3.64	3.00	1.399	1	7
	22	34	5.59	6.00	1.598	1	7
	23	26	5.73	7.00	2.585	1	9
	24	21	7.38	7	2.479	1	12
	25	10	7.90	7.50	3.510	3	13
	26	5	9.80	9	4.658	4	15
	27	4	9.25	8.50	6.449	3	17
	28	1	6.00	6	NaN	6	6
Počet osob v domácnosti	19	10	3.80	4.00	1.317	2	7
	20	28	3.32	3.00	0.945	1	5
	21	43	3.58	4	1.258	2	7
	22	34	3.44	4.00	1.284	1	7
	23	26	2.88	3.00	1.336	1	6
	24	21	3.00	3	1.183	1	5
	25	10	4.00	4.00	1.155	2	5
	26	5	2.40	2	0.548	2	3
	27	4	2.50	2.50	0.577	2	3
	28	1	3.00	3	NaN	3	3

Pozn.: Věk = věková skupina respondentů, N = počet respondentů v dané věkové skupině, ostatní hodnoty se vztahují k počtu absolvovaných semestrů nebo počtu osob v domácnosti, SD = směrodatná odchylka

Největší zastoupení ve vzorku mají studenti z Olomoucké univerzity (UPOL), N=92, nicméně pro výzkum této proměnné (univerzita) nevyužiji z důvodu nízkého počtu odpovědí v ostatních kategoriích. Rozhodl jsem se však porovnat výsledky testů studentů různých fakult, konkrétně pedagogické, filozofické a přírodovědecké, jak můžeme vidět v tabulce 4.

Tabulka 4: Počty studentů na vybraných fakultách

Počet studentů z vybraných fakult

Fakulta	N	% zastoupení	Kumulativní %
Pedagogická fakulta	28	31.5 %	31.5 %
Filozofická fakulta	34	38.2 %	69.7 %
Přírodovědecká fakulta	27	30.3 %	100.0 %

Pozn.: N = počet respondentů z jednotlivých fakult.

Pro účely porovnávání skupin na základě výdělečné činnosti byly odpovědi, které obsahovaly více možností redukovány na jednu, kdy nejvyšší prioritu má odpověď OSVČ, poté pracovní poměr, a nakonec brigádní činnost.

Tabulka 5: Zastoupení typů výdělečné činnosti ve vzorku

Výdělečná činnost

Typ výdělečné činnosti	N	% zastoupení	Kumulativní %
brigádní činnost	106	54.6 %	54.6 %
zaměstnanecký poměr	28	14.4 %	69.1 %
žádná	50	25.8 %	94.8 %
OSVČ	7	3.6 %	98.5 %
důchod	3	1.5 %	100.0 %

Pozn.: N = počet respondentů z jednotlivých fakult.

4.3.1 Deskripce výsledků jednotlivých testových metod

V následujících třech tabulkách shrnuji data, která vzešla za použití třech, již zmíněných, dotazníků a jsou použita dále pro statistické výpočty.

Tabulka 5: Počet respondentů v jednotlivých kategoriích SWLS

SWLS – popisné statistiky

Kategorie	N	% zastoupení	Kumulativní %
Highly satisfied	38	19.5 %	19.5 %
Satisfied	66	33.8 %	53.3 %
Average	52	26.7 %	80.0 %
Below average	29	14.9 %	94.9 %
Dissatisfied	9	4.6 %	99.5 %
Extremely dissatisfied	1	0.5 %	100.0 %

Pozn.: N = počet respondentů spadajících do konkrétní kategorie SWLS.

Pomocí testu SWLS získáme hrubý skór, který se pohybuje mezi 5-35 a na jeho základě rozdělí respondenty do šesti kategorií, každou o rozsahu pěti bodů hrubého skóru, kdy nejméně bodů (5–9) značí nejnižší subjektivní wellbeing a naopak nejvíce bodů (30-35) nejvyšší SWB (Diener et al., 2010). Výsledky tohoto rozdělení do šesti skupin jsou zobrazeny v tabulce č. 5.

Tabulka 6: Výsledné hodnoty škál PVQ pro celý vzorek

PVQ – popisné statistiky

	Průměr	Medián	SD	Minimum	Maximum
Conformity (HS)	3.85	4.00	1.114	1.50	6.00
Tradition (HS)	4.28	4.50	0.874	2.00	6.00
Benevolence (HS)	5.15	5.25	0.706	3.00	6.00
Universalism (HS)	4.89	5.00	0.683	2.67	6.00
Self-direction (HS)	4.77	4.50	0.824	2.50	6.00
Stimulation (HS)	3.69	4.00	1.189	1.00	6.00
Hedonism (HS)	4.52	5.00	1.078	1.00	6.00
Achievement (HS)	4.08	4.00	1.034	1.50	6.00
Power (HS)	3.63	3.50	0.916	1.50	6.00
Security (HS)	4.43	4.50	0.944	2.00	6.00

Pozn.: SD = směrodatná odchylka

Tabulka 6 obsahuje data vzorku jednotlivých škál PVQ. Pro popis důležitosti, kterou studenti jednotlivým hodnotám připisují byl použit hrubý skór škál, který lépe vizualizuje důležitost hodnot, oproti centrovaným skórum, které jsou využity pro korelaci (Schwartz, 2003).

Tabulka 7: Výsledké hodnoty škál PWBS pro celý vzorek

PWBS – popisné statistiky

	Průměr	Medián	SD	Minimum	Maximum
Autonomy	14.8	15.0	3.12	5	21
Envinmental mastery	14.0	15.0	3.15	5	21
Personal growth	16.4	16.0	2.62	10	21
Positive relations	14.4	15.0	3.20	6	21
The purpose in life	15.6	16.0	3.12	6	21
Self-acceptance	14.5	15.0	3.03	6	21

Pozn.: SD = směrodatná odchylka

Hrubý skór PWBS může nabývat pro každou ze šesti škál hodnot od 3 do 21, kdy vyšší číslo značí vyšší hodnoty wellbeingu v dané kategorii. Popisné statistiky vzorku vidíme v tabulce 7.

4.4 VO1

Vztah SWLS a PVQ

První část odpovědi na první výzkumnou otázku poskytuje korelační matice (Tabulka 8) mezi hrubým skórem (bez zařazení do kategorií) SWLS a jednotlivými položkami hodnotového dotazníku PVQ. Použita je Spearmanova korelace a hodnota $\alpha = 0.05$. Hrubý skór PVQ byl centrován k hodnotě každého respondenta.

Tabulka 8: Korelační matice SWLS a PVQ

Korelace SWLS & PVQ		Hrubý skóre - SWLS
Conformity	Spearman's rho	-0.096
	p-value	0.183
Tradition	Spearman's rho	-0.038
	p-value	0.594
Benevolence	Spearman's rho	-0.089
	p-value	0.218
Universalism	Spearman's rho	-0.082
	p-value	0.254
Self-direction	Spearman's rho	0.209 **
	p-value	0.003
Stimulation	Spearman's rho	0.140
	p-value	0.050
Hedonism	Spearman's rho	0.153 *
	p-value	0.032
Achievement	Spearman's rho	0.035
	p-value	0.628
Power	Spearman's rho	-0.084
	p-value	0.244
Security	Spearman's rho	-0.072
	p-value	0.314

Pozn.: Spearman R, *p < 0.05, **p < 0.01

Pro tuto korelaci je v tabulce důležitý první sloupec, který zastává hrubé skóre testu SWLS a je vypočtena korelace s jednotlivými hodnotami podle PVQ. Dvě z hodnot PVQ korelují s výsledky SWLS. Hodnota „hedonism“ koreluje velmi slabě ($\rho = 0.153$). Hodnota „self-direction“ koreluje slabě ($\rho = 0.209$).

Vztah PWBS a PVQ

Korelační matice pro škály PWBS a PVQ jsou oříznuty pouze na zobrazení korelací mezi těmito škálami a korelace položek stejného testu nejsou zahrnuty v tabulce 9, která se korelací zabývá. Jedná se o vztahy každé ze šesti škál PWBS s každou z deseti škál PVQ.

Tabulka 9: Korelace mezi výsledky testů PVQ a PWBS

Korelační matice PVQ & PWBS

		AN	EM	PG	PR	PL	SA
Conformity	Spearman's rho	-0.308 ***	0.079	-0.323 ***	-0.244 ***	-0.135	-0.200 **
	p-value	< .001	0.273	< .001	< .001	0.061	0.005
Tradition	Spearman's rho	-0.105	0.005	-0.260 ***	-0.153 *	-0.152 *	-0.085
	p-value	0.144	0.945	< .001	0.033	0.035	0.238
Benevolence	Spearman's rho	-0.003	-0.087	0.105	0.123	0.147 *	-0.028
	p-value	0.972	0.229	0.146	0.089	0.041	0.696
Universalism	Spearman's rho	0.149 *	0.039	0.128	0.110	0.050	0.013
	p-value	0.038	0.586	0.075	0.127	0.484	0.857
Self-direction	Spearman's rho	0.344 ***	-0.024	0.264 ***	0.160 *	0.141 *	0.296 ***
	p-value	< .001	0.735	< .001	0.026	0.050	< .001
Stimulation	Spearman's rho	0.157 *	0.124	0.432 ***	0.314 ***	0.076	0.196 **
	p-value	0.029	0.084	< .001	< .001	0.291	0.006
Hedonism	Spearman's rho	0.085	-0.077	0.021	0.090	0.008	0.168 *
	p-value	0.237	0.287	0.769	0.212	0.916	0.019
Achievement	Spearman's rho	-0.018	0.128	0.161 *	-0.018	0.082	0.063
	p-value	0.807	0.076	0.025	0.806	0.253	0.385
Power	Spearman's rho	-0.027	-0.132	-0.216 **	-0.159 *	-0.173 *	-0.102
	p-value	0.705	0.066	0.002	0.027	0.016	0.155
Security	Spearman's rho	-0.210 **	-0.170 *	-0.332 ***	-0.217 **	-0.092	-0.225 **
	p-value	0.003	0.018	< .001	0.002	0.204	0.002

Pozn.: AN = Autonomy, EM = Environmental mastery, PG = Personal growth, PR = Positive relations, PL = The purpose in life, SA = Self-acceptance, Spearman R, *p < 0.05, **p < 0.01

S kategorií PWB „Autonomy“ koreluje pět jednotlivých hodnot dotazníku PVQ. Hodnoty „security“ ($\rho = -0,21$) a „conformity“ ($\rho = -0,308$) korelují relativně slabě negativně, „universalism“ ($\rho = 0,149$) a „Stimulation“ ($\rho = 0,157$) velmi slabě pozitivně a „self-direction“ slabě pozitivně ($\rho = 0,344$).

Kategorie PWB „environmental mastery“ koreluje velmi slabě negativně pouze se hodnotou „Security“ dotazníku PVQ ($\rho = -0,17$).

Kategorie PWB „personal growth“ koreluje celkem se sedmi hodnotami PVQ. Slabě negativně s hodnotami „security“ ($\rho = -0,332$), „power“ ($\rho = -0,216$), „conformity“ ($\rho = -0,323$)

a „tradition“ ($\rho = -0,26$). Dále koreluje velmi slabě se škálou „achievement“ ($\rho = 0,161$), slabě se škálou „self-direction“ ($\rho = 0,264$) a středně se škálou „stimulation“ ($\rho = 0,432$).

Kategorie PWB „positive relations“ koreluje negativně velmi slabě se škálami „tradition“ ($\rho = -0,153$) a „power“ ($\rho = -0,159$) a slabě se škálami „security“ ($\rho = 0,217$) a „conformity“ ($\rho = 0,244$). Pozitivně velmi slabě koreluje se škálou „self-direction“ ($\rho = 0,16$) a slabě se škálou „stimulation“ ($\rho = 0,314$).

Kategorie PWB „the purpose in life“ koreluje se škálami „tradition“ ($\rho = 0,152$) a „power“ ($\rho = 0,173$) velmi slabě negativně a se škálou „benevolence“ ($\rho = 0,147$) a „self-direction“ ($\rho = 0,141$) velmi slabě pozitivně.

Kategorie PWB „self-acceptance“ koreluje slabě negativně s hodnotami „conformity“ ($\rho = -0,2$) a „security“ ($\rho = -0,225$), slabě pozitivně s hodnotami „hedonism“ ($\rho = 0,168$), „stimulation“ ($\rho = 0,196$) a o něco silněji s „self-direction“ ($\rho = 0,296$).

Shrnutí

Spearmanova korelace mezi výsledky dotazníků PVQ a PWBS na vzorku studentů VŠ prokázala mnohočetné slabé až středně silné korelace. To naznačuje určitou míru provázanosti těchto dvou konstruktů. Některé hodnoty významně korelovali s většinou kategorií psychologického wellbeingu, konkrétně „stimulation“, „self-direction“, „conformity“ a „security“, které korelovaly nejméně se čtyřmi kritérii PWBS.

4.5 VO2

Pomocí neparametrického t-testu (Mann-Whitney) a anovy (Kruskal-Wallis) bylo zjišťováno, zda se různé skupiny studentů liší na základě vybraných demografických údajů.

Rozdílnost mezi muži a ženami

Mann-Whitneyův test byl využit pro porovnání těchto dvou skupin a byly zjištěny následující odlišnosti. Ženy mají statisticky vyšší naměřené hodnoty ve škálách „tradition“ a „security“ dotazníku PVQ a nižší naměřené hodnoty ve škálách „self-direction“, „stimulation“ a „hedonism“. Navíc mají ženy statisticky nižší hodnoty naměřené u položky „autonomy“ dotazníku PWBS. Statistika rozdílnosti se nachází v tabulce 10.

Tabulka 10: Porovnání výsledků testů podle pohlaví

Mann-Whitney - pohlaví

		U	p
Hrubý skór - SWLS	Mann-Whitney U	3312	0.182
Conformity	Mann-Whitney U	3575	0.559
Tradition	Mann-Whitney U	2731	0.003 **
Benevolence	Mann-Whitney U	3704	0.829
Universalism	Mann-Whitney U	3732	0.892
Self-direction	Mann-Whitney U	2614	< .001 ***
Stimulation	Mann-Whitney U	3082	0.047 *
Hedonism	Mann-Whitney U	3079	0.045 *
Achievement	Mann-Whitney U	3479	0.391
Power	Mann-Whitney U	3455	0.354
Security	Mann-Whitney U	2668	0.002 **
Autonomy	Mann-Whitney U	2708	0.002 **
Environmental mastery	Mann-Whitney U	3705	0.831
Personal growth	Mann-Whitney U	3504	0.429
Positive relations	Mann-Whitney U	3656	0.723
The purpose of life	Mann-Whitney U	3684	0.784
Self-acceptance	Mann-Whitney U	3514	0.445

Pozn.: Mann-Whitney U, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001, nižší U značí větší rozdílnost skupin

Rozdílnost v hodnotové orientaci nebo wellbeingu na základě bakalářského nebo magisterského studia nebyla prokázána. Stejně tak nebyla prokázána rozdílnost v závislosti na věk, studovanou fakultu, množství absolvovaných semestrů a počet osob v domácnosti.

Jediný další demografický údaj, na jehož základě se liší skupiny respondentů, je výdělečná činnost. V tabulce 11 je prokázána odlišnost jednotlivých skupin výdělečné činnosti, konkrétně v oblasti hodnot „universalism“ ($\chi^2 = 10,087$), „Stimulation“ ($\chi^2 = 13,915$), „Security“ ($\chi^2 = 11,465$) a „Achievement“ ($\chi^2 = 17,907$).

Tabulka 11: Porovnání výsledků testů podle výdělečné činnosti

Kruskal-Wallis – výdělečná činnost

	χ^2	df	p	
Conformity	7.053	4	0.133	
Tradition	8.203	4	0.084	
Benevolence	5.035	4	0.284	
Universalism	10.087	4	0.039	*
Self-direction	2.936	4	0.569	
Stimulation	13.915	4	0.008	**
Hedonism	3.837	4	0.429	
Achievement	17.907	4	0.001	***
Power	5.517	4	0.238	
Security	11.465	4	0.022	**
Hrubý skór - SWLS	5.318	4	0.256	
Autonomy	0.647	4	0.958	
Environmental mastery	1.442	4	0.837	
Personal growth	4.187	4	0.381	
Positive relations	4.933	4	0.294	
The purpose of life	6.522	4	0.163	
Self-acceptance	2.936	4	0.569	

Pozn.: χ^2 = chí kvadrát, df = stupně volnosti, *p = <0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001

Shrnutí

V této výzkumné otázce se ptáme po rozdílnosti studentů vysokých škol na základě daných demografických údajů, z nichž pouze dva se ukázaly být významnými, co se týče rozdílnosti skupin, vytvořených na jejich základě, a to pohlaví a výdělečná činnost.

5 Diskuse

Hřebíčková et al. (2010) prokázala, že pohlaví ani věk nemá vliv na wellbeing jedince podle SWLS, ovšem u vysokoškoláků zjistili, že mezi pohlavím a životní spokojeností je korelace ($\rho = 0,127$), konkrétně tedy ženy jsou dle jejího výzkumu obecně spokojenější než muži. Ke stejnému závěru můj výzkum nedošel, jelikož prokázal jediný rozdíl na základě pohlaví a wellbeingu, a to ve složce PWB „autonomy“. Tento rozdíl může být zapříčiněn skladbou vzorku, případně odlišnými metodami výzkumu. Matud et al. (2019) například došel k závěru, že co se PWB týče, populace se na základě pohlaví liší hned několika faktory, konkrétně skóre žen bylo vyšší v oblastech „positive relations“ a „personal growth“, nižší pak v „self-acceptance“ a „autonomy“. Jediné z těchto výzkumných zjištění, které se zde podařilo potvrdit je nižší hodnota „autonomy“ u žen. Jiný zdroj (Yoon et al., 2022) však říká, že obecně je u žen hodnota wellbeingu nižší už od věku kolem 11-12 let a dále se snižuje. Je zapříčiněno emocionální zátěží, která je u dívek vyšší z různých důvodů, ať již z důvodu socioekonomické situace jedince nebo negativních copingových strategií, jako je například ruminace.

Sagiv a Schwartz (2001) ve své práci zjišťovali, zda existuje vztah mezi wellbeingem a hodnotami. Za využití SWLS a PVQ předpokládali, že škály hodnot „self-direction“, „benevolence“, „universalism“, „stimulation“ a „achievement“ korelují se subjektivním wellbeingem pozitivně a „conformity“, „security“, „power“, and „tradition“ negativně. Tyto hypotézy ověřovali na šesti vzorcích německých a izraelských studentů a dospělých ($N = 1261$). Pro měření wellbeingu využili tři různých testů, které měří odlišné složky wellbeingu, konkrétně Trier personality inventory (Becker, 1999), za použití škály zaměřené na obecné duševní zdraví, která zjišťuje jak afektivní, tak kognitivní složku. Dále využili SWLS, který stejně jako v mém výzkumu měří kognitivní složku wellbeingu (Pavot et al., 1991). Pro zjištění afektivní složky wellbeingu využili positive/negative affect Bradburn scale, obsahující deset položek (Harding, 1982).

Sagiv a Schwartz (2001) na základě tohoto výzkumu dospěli k závěru, že hodnoty pravděpodobně mají přímý vliv na subjektivní wellbeing, i přesto, že tento vliv je pouze slabý a vztahuje se pouze na jeho afektivní složku. S tím se relativně shoduje i můj výzkum, kde jsem došel závěru, že hodnota „self-direction“ a „hedonism“ s SWB koreluje pozitivně, avšak pouze slabě. Při pohledu na afektivní složku wellbeingu se v korelaci s testem afektivity prokázaly slabé, ale konzistentní výsledky. „Stimulation“ ($\rho = 0,13$), „self-direction“ ($\rho = 0,12$), a

„achievement“ ($\rho = 0,10$) korelují pozitivně s pozitivním afektem. „Security“ ($\rho = -0,13$), „conformity“ ($\rho = -0,12$), a „tradition“ ($\rho = -0,08$) korelují negativně. (Sagiv a Schwartz, 2001)

Cohen a Shamai (2010) se zabývají souvislostí PWB a hodnot u izraelských policistů studujících v rámci univerzity a přichází se zjištěním, že „tradition“ ($\rho = -0,24$) a „power“ ($\rho = -0,14$) korelují s PWB negativně a „benevolence“ ($\rho = 0,21$), „self-direction“ ($\rho = 0,15$) a „achievement“ ($\rho = 0,14$) pozitivně. Co se negativních korelací týče, obecně se shodují s mým výzkumem, který ve všech šesti škálách (až na jedinou) má shodně tendence k negativní korelaci. Pozitivní korelace se shoduje pouze u „self-direction“. Na základě míry korelace, kterou tento výzkum předkládá jsem usoudil, že korelace výzkumu této bakalářské práce, ač je většinou dle míry relativně slabá, se ukazuje být velmi významnou.

Existuje více výzkumů zabývajících se souvislostí wellbeingu a materialistickými hodnotami. Např. Vansteenkiste et al. (2006) nebo Kasser & Ahuvia (2002), kteří popisuje materialistické hodnoty jako takové, které jsou založeny na extrinsické motivaci a v Schwartzově teorii jsou nejbližší především hodnotě „power“, případně hodnotě „achievement“, která také může souviset. Oba výzkumy se shodují v tom, že materialistické (extrinsické) hodnoty negativně korelují s wellbeingem. V této práci s jejich výsledky panuje relativní shoda, jelikož hodnota „power“ negativně koreluje se třemi složkami wellbeingu. Přestože negativní korelace nebyla prokázána u hodnoty „achievement“, relativně silné negativní korelace se objevují u hodnoty „security“, která je podle Schwartzovy (2012) teorie motivačně velmi blízko hodnotě „power“. Oproti tomu intrinsické hodnoty, jako jsou „self-direction“, „hedonism“ nebo „stimulation“ podle Morrisona a Weckrotha (2017) korelují s relativně vyššími hodnotami wellbeingu, což se potvrdilo i v této práci na základě korelace hodnoty „hedonism“ se SWB a zbývajícima dvěma hodnotami korelujícími pozitivně s minimálně čtyřmi složkami PWB.

Obecně vzato by se dalo teoretizovat, že Schwartzovy (2003) dimenze hodnot ve své bipolaritě odhalují souvislosti s wellbeingem, jelikož „openness to change“ a „self-transcendence“ mají tendenci korelovat s kladnými hodnotami wellbeingu a dimenze „self-enhancement“ a „conservation“ s negativními hodnotami wellbeingu.

6 Závěr

Výzkum prokázal množství různých korelací mezi wellbeingem a hodnotami.

Některé hodnoty korelují se subjektivním wellbeingem, konkrétně „self-direction“ a „hedonism“, přestože pouze slabě, a tedy SWLS neodhaluje souvislosti mezi hodnotami a wellbeingem tak dobře jako PWBS. Tímto bylo prokázáno, že wellbeing s hodnotami jedince do určité míry souvisí a nepochybně se tyto dva konstrukty ovlivňují.

Obecně bývají korelace mezi hodnotami a wellbeingem relativně slabé, ale několik z nich je silnějších, konkrétně třeba korelace mezi hodnotou stimulace a wellbeingem na základě osobního růstu. ($\rho = 0,432$), což je mimo jiné nejsilnější korelace celého výzkumu. Korelace se čtyřmi a více aspekty psychologického wellbeingu vykazují čtyři hodnoty, konkrétně „stimulation“, „self-direction“, „conformity“ a „security“. Z dotazníku PWBS oproti tomu nejméně často korelují oblasti „environmental mastery“ a „the purpose in life“, které korelují pouze velmi slabě pouze v jednom případě pro „environmental mastery“ a čtyřikrát velmi slabě v případě „the purpose in life“ s nejvyšší mírou korelace ($\rho = -0,173$).

Není v možnostech této práce popsat konkrétní vztahy, tedy to ponechávám pro možnosti dalších výzkumů.

Při porovnání skupin respondentů na základě demografických údajů jsem došel k závěru, že nezáleží na studovaném oboru, úrovni studia (bc., mgr.), absolvovaném počtu semestrů ani věku. Rozdílnost se projevila pouze u pohlaví, kde ženy vykazují vyšší skóry hodnot „tradition“ a „security“, a nižší skóry hodnot „self-direction“, „stimulation“ a „hedonism“ a statisticky nižší naměřené hodnoty u škály „autonomy“ dotazníku PWBS než muži.

Další rozdílnost se prokázala na základě výdělečné činnosti (žádná, brigádní činnost, zaměstnanecký poměr, OSVČ a důchod) respondenta, přičemž skupiny se statisticky významně liší v oblastech hodnot, konkrétně „universalism“, „security“, „stimulation“ a „achievement“

Celkem se tedy v práci podařilo základně nastínit tyto dva konstrukty, související s lidskou motivací a prožíváním, a prokázat, že spolu do značné míry souvisí a je na místě se jimi a nadále zabývat. Vzhledem k velikosti vzorku i metodě získávání dat je nutné říct, že tento nelze považovat za reprezentativní, tedy je nutné výsledky brát s rezervou a bylo by na místě provést rozsáhlejší výzkum na toto, zcela jistě důležité téma. Přesto se tato práce z většiny shoduje s většími, někdy i mezinárodními výzkumy (Sagiv & Schwartz, 2001; Cohen & Shamai, 2005), tedy splnění jejích cílů považuji za úspěšné.

7 Seznam použité literatury

- Ashkanasy, N. M. (1985). Rotter's internal-external scale: Confirmatory factor analysis and correlation with social desirability for alternative scale formats. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(5), 1328–1341. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.48.5.1328>
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25(5), 729–735. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.5.729>
- Becker, P. (1999). Beyond the Big Five. *Personality and Individual Differences*, 26(3), 511–530. [https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(98\)00168-8](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(98)00168-8)
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Aldine publishing company.
- Buchner, A. A. (2021). *Psychologie štěstí*. Portál.
- Cakirpaloglu, P. (2004). *Psychologie hodnot*. Votobia.
- Cohen, A., & Shamai, O. (2010). The relationship between individual values, psychological well-being, and organizational commitment among Israeli police officers. *An International Journal of Police Strategies & Management*, 33(1), 30–51. <https://doi.org/10.1108/13639511011020584>
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1980). Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(4), 668–678. doi:10.1037/0022-3514.38.4.668
- Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653–665. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90236-i](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90236-i)
- Deci, E. L., Eghrari, H., Patrick, B. C., & Leone, D. R. (1994). Facilitating Internalization: The Self-Determination Theory Perspective. *Journal of Personality*, 62(1), 119–142. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00797.x>
- Diener, E., & Emmons, R. A. (1985). The independence of positive and negative affect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 47(5), 1105–1117.

- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (2010). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 24(1), 25-41.
- Dolan, P., Peasgood, T., & White, M. (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology*, 29(1), 94-122. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2007.09.001>
- Dorotíková, S. (1998). *Filosofie hodnot*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
- Fromm, E. (1992). *Mít nebo být: Naše vojsko*.
- Fujita, F., Diener, E., & Sandvik, E. (1991). Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(3), 427-434. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.3.427>
- Harding, S. D. (1982). Psychological well-being in great Britain: An evaluation of the Bradburn Affect Balance Scale. *Personality and Individual Differences*, 3(2), 167-175. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(82\)90031-9](https://doi.org/10.1016/0191-8869(82)90031-9)
- Hnilicová, H. (Ed.). (2004). *Kvalita života: sborník příspěvků z konference, konané dne 25.10.2004 v Třeboni*. Institut zdravotní politiky a ekonomiky.
- Karmakar, R. (2015). Does Parenting Style Influence the Internalization of Moral Values in Children and Adolescents? *Psychological Studies*, 60(4), 438-446. <https://doi.org/10.1007/s12646-015-0338-2>
- Kasser, T., & Ahuvia, A. (2002). Materialistic values and well-being in business students. *European Journal of Social Psychology*, 32(1), 137-146. <https://doi.org/10.1002/ejsp.85>
- Kebza, V., & Šolcová, I. (2003). Well-being jako psychologický a zároveň mezioborově založený pojem. *Československá psychologie*, 2003(4), 333-345.
- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.82.6.1007>

- Kluckhorn, C. (1951). *Toward a general theory of action*. Harvard university press.
- Kobau, R., Sniezek, J., Zack, M. M., Lucas, R. E., & Burns, A. (2010). Well-being assessment: An evaluation of well-being scales for public health and population estimates of well-being among US adults. *Applied Psychology: Health and Well-being*, 2(3), 272-297. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2010.01035.x>
- Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Portál.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2. vydání). Grada.
- Larsen, R. J., & Diener, E. (1987). Affect intensity as an individual difference characteristic: A review. *Journal of Research in Personality*, 21(1), 1–39. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(87\)90023-7](https://doi.org/10.1016/0092-6566(87)90023-7)
- Matud, M. P., López-Curbelo, M., & Fortes, D. (2019). Gender and Psychological Well-Being. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(19), 3531. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193531>
- Morrison, P. S., & Weckroth, M. (2017). Human values, subjective well-being and the metropolitan region. *Regional Studies*, 52(3), 325–337. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1331036>
- Münsterberg, H. (1909). *The eternal values*. Houghton Mifflin company.
- Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Academia.
- Newcomb, R. G. (1930). Types of Men: The Psychology and Ethics of Personality. Eduard Spranger, Paul J. W. Pigors. *American Journal of Sociology*, 35(4), 666–667. <https://doi.org/10.1086/215150>
- Newcomb, T. M. (1981). Heiderian balance as a group phenomenon. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(5), 862–867. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.40.5.862>
- Pavot, W. G., Diener, E., Colvin, C. R., & Sandvik, E. (1991). Further validation of the Satisfaction with Life Scale: Evidence for the cross-method convergence of well-being measures. *Journal of Personality Assessment*, 57, 149-161.
- Rickert, H. (1913). *Vom System der Werte*. Rivista di filosofia.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. The free press.

- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, C. D. (2014). Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 10–28. <https://doi.org/10.1159/000353263>
- Sagiv, L. & Schwartz, S. H. (2001). Value Priorities and Subjective Well-Being: Direct Relations and Congruity Effects. *European Journal of Social Psychology*, 30(2), 177-198. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(200003/04\)30:23.0.CO;2-Z](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(200003/04)30:23.0.CO;2-Z)
- Sak, P. (2000). *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Petrklíč.
- Scheler, M. (2003). *Můj filosofický pohled na svět*. Vyšehrad.
- Schwartz, S. H. (2003). A proposal for measuring value orientations across nations. *Questionnaire Package of the European Social Survey*, 259–319.
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
- Sillamy, N. (2001). *Psychologický slovník* (1. české vydání). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Spranger, E. (1928). *Types of men: the psychology and ethics of personality*. Hafner publishing company.
- Šolcová, I., & Kebza, V. (2005). Prediktory osobní pohody (well-being) u reprezentativního souboru české populace. *Československá psychologie*, 49(1), 1-6.
- Vansteenkiste, M., Duriez, B., Simons, J., & Soenens, B. (2006). Materialistic Values and Well-Being Among Business Students: Further Evidence of Their Detrimental Effect. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(12), 2892–2908. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00134.x>
- Windelband, W. (1904). *Geschichte und naturwissenschaft*. Heitz & Mündel.
- Yoon, Y., Eisenstadt, M., Lereya, S. T., & Deighton, J. (2022) Gender difference in the change of adolescents' mental health and subjective wellbeing trajectories. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01961-4>